

Foresight of Cognitive Warfare with a Focus on Women in Light of Historical Evolution

Somayeh Kerdari¹ Mahmood Vaezi^{2✉} | Hamid Reza Nadi³

1- PhD student of Quranic Sciences and Hadith, University of Tehran, Iran. E-mail: kerdarisomayeh@ut.ac.ir

2- Associate Professor of Quranic and Hadith Studies, University of Tehran, Tehran, Iran, (Corresponding Author). E-mail: mvaezi@ut.ac.ir

3- Associate Professor of National Security, Farabi College of Science and Technology, Tehran, Iran. Email: hrnadi1347@gmail.com

Article Info ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

2025-7-28

Received in

revised form:

2025-10-15

Accepted:

2025-10-22

Published

online:

2026-2-20

Keywords:

Cognitive Warfare, Women, Futurology, Cultural Security, Cognitive Resilience

Objective: The main objective of this research is to explore future directions in the study of cognitive warfare, with a particular focus on women, considering its historical evolution.

Method: This study develops future scenarios of cognitive warfare centered on women, using the ScenarioWizard software and taking into account the historical development of the field. The research is applied in nature and employs an exploratory approach using novel methods in future studies.

Data were collected through two main methods: documentary research (reviewing historical, religious, and interdisciplinary texts) and questionnaires. The questionnaire is closed-ended and designed as a cross-impact matrix, as the ScenarioWizard software is used for data analysis. It surveys the opinions of experts and specialists.

Ultimately, eight key drivers were incorporated into ScenarioWizard, and after multiple analyses and consultations with the expert community, four plausible and robust scenarios were identified.

Findings: The study identifies four distinct future scenarios ranging from critical to favorable. These scenarios indicate that women's roles in cognitive warfare manifest at two major levels: as victims and as active agents. Cultural structures, policy orientation, and the level of cognitive literacy emerged as the principal driving forces shaping these divergent futures.

Conclusion: The findings emphasize that enhancing women's cognitive literacy, advancing supportive cultural and educational policies, establishing intelligent monitoring systems, and fostering inter-institutional collaboration are critical for effectively countering hybrid cognitive threats. Neglecting women's strategic capacity in this domain may result in heightened psychological vulnerability, weakened social cohesion, and reduced national cognitive resilience.

Cite this article: Kerdari, S. Vaezi, ., Nadi, H. ., Future Studies of Cognitive Warfare with a Focus on Women in Light of Historical Evolution. Defensive Future Studies. 10(39), 165-202

DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2067213.1928>

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the rapid expansion of digital technologies, artificial intelligence, data mining, and social networks has led to the emergence of novel security threats. In these new contexts, cognitive control over minds, perceptions, and decision-making processes has gradually replaced physical domination over territories. One of the most complex and multilayered manifestations of such threats is *Cognitive Warfare*—a sophisticated form of hybrid war that is rapidly expanding worldwide. This type of warfare employs narrative construction, information manipulation, emotional triggering, and public opinion engineering to shape individual and collective behaviors, posing a strategic threat to national security and social cohesion (Claverie & du Cluzel, 2022).

Among the primary targets and potential agents in this war are women, who—due to their social, educational, cultural, and identity-building roles—have become central figures in either strengthening or undermining societies' cognitive resilience. Historical experiences reveal a dual role of women in soft warfare: either as passive, manipulated tools in identity distortion projects or as active agents of cultural resistance. However, what has been overlooked by many policymakers is the *futures-oriented analysis* of women's roles in cognitive warfare and its long-term implications for national and cultural security.

This study, therefore, seeks to fill this gap by integrating historical analysis, theoretical frameworks of cognitive warfare, and futures studies methods—particularly scenario planning—to identify and evaluate potential future trajectories of cognitive warfare with a focus on women. The aim is to develop practical recommendations to empower women cognitively and strategically in the face of hybrid threats.

Methodology

This research is an *applied futures study* that aims to explore the historical evolution of cognitive warfare with a gendered perspective and to generate plausible future scenarios regarding women's roles in this domain. Futures studies, in general, pursue three key objectives: (1) anticipating potential futures, (2) analyzing and assessing different future possibilities, and (3) designing desirable futures (Minkkinen, 2019).

The methodology adopted in this study combines historical analysis, expert interviews, and scenario planning using the **Cross-Impact Analysis** technique. Initially, eight main driving forces (drivers) of cognitive warfare targeting women were extracted through a systematic review of historical documents, strategic cultural reports, policy papers, and contemporary literature.

A semi-structured questionnaire was developed based on these drivers and validated through interviews with eight subject-matter experts in the fields of strategic foresight, defense studies, women's studies, and operational planning. These experts were affiliated with institutions such as the University of Tehran and the Supreme National Defense University (DAFOOS). The data collected were analyzed using **Scenario Wizard** software to map interdependencies and develop internally consistent future scenarios.

The **spatial scope** of this study includes academic and strategic institutions in Iran, while the **temporal scope** spans historical developments from ancient times to the contemporary era. The **thematic focus** is on the intersection of women's roles and cognitive warfare, framed within national security discourse.

Findings

The results of the study revealed that women's cognitive empowerment or vulnerability plays a pivotal role in determining the outcome of future cognitive conflicts. Based on the cross-impact analysis, **eight key drivers** were identified, including:

Level of cognitive literacy among women

1. National policies toward gender and media
2. Access to strategic information
3. Institutional support for women's empowerment
4. Cultural narratives and identity construction
5. Cybersecurity and digital safety
6. Technological access and usage patterns
7. International discourse on gender and war

Each of these drivers was assigned different states (optimistic, pessimistic, and status quo), and their interactions produced **four distinct scenario clusters**:

1. **Scenario A: “Empowered Guardians”** – In this favorable scenario, women possess high cognitive awareness and are actively supported by state institutions. They act as soft power agents in countering cognitive threats, participating in digital diplomacy, narrative construction, and resilience-building campaigns.
2. **Scenario B: “Fragmented Resistance”** – Here, despite having cognitive potential, women face institutional neglect. Grassroots efforts to resist cognitive manipulation emerge, but lack coordination and sustainability.
3. **Scenario C: “Targeted Vulnerability”** – In this crisis-oriented scenario, women lack cognitive literacy, and state narratives are either absent or contradictory. As a result, women become primary targets of enemy manipulation in both virtual and physical spaces.
4. **Scenario D: “Instrumental Victims”** – In the most alarming scenario, women are reduced to tools within cognitive warfare by both adversarial forces and domestic institutions. This reinforces identity crises and erodes national cohesion.

Findings strongly suggest that cognitive warfare against women is not merely a cultural or social issue—it is deeply intertwined with national security, societal resilience, and the capacity for soft deterrence (Nye, 2004). The extent to which women are cognitively equipped and institutionally supported will largely determine the trajectory of hybrid threats and responses in the coming decades.

Conclusion

The study concludes that cognitive warfare represents a new battleground in which the minds and emotions of women are both vulnerable assets and strategic levers. Women’s dual status as both *targets* and *agents* of influence necessitates a paradigm shift in national strategy and policymaking. Cognitive warfare should no longer be viewed exclusively through the lens of media or propaganda but through a **gendered security** perspective that recognizes the transformational role of women.

Policy implications derived from the scenarios include:

- **Developing nationwide cognitive literacy programs** tailored for women and youth
- **Establishing early-warning systems** for detecting cognitive threats in digital and educational environments

- **Integrating gender-sensitive perspectives** into cultural and defense policies
- **Promoting positive role models** in public narratives and strategic storytelling

These measures can significantly enhance society's cognitive immunity and enable women to act not as passive recipients of influence but as *active agents of strategic soft resistance*.

This research provides a foundational model for cognitive security planning with a gendered lens and proposes a framework that can guide future studies and policy interventions. The results not only bridge theoretical gaps in the literature on cognitive warfare and gender but also offer **pragmatic insights** for defense planning, cultural engineering, and future-oriented national resilience.

References

1. Claverie, C, & du Cluzel, F. (2022). The Concept of Cognitive Warfare. NATO Innovation Hub. <https://www.innovationhub-act.org/>
2. Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. PublicAffairs. <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/02/2020/joseph-s-nye-jr-soft-power.pdf>
3. Minkinen, M. (2019). Theories in Futures Studies: Examining the Theory Base of the Futures Field in Light of Survey Results, 12(1), 25–29. <https://doi.org/10.1177/1946756719887717>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آینده‌پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان در پرتو سیر تطور تاریخی

سمیه کرداری^۱ | محمود واعظی^۲ | حمیدرضا نادى^۳

۱- دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانه‌نامه: kerdarisomayeh@ut.ac.ir

۲- دانشیار علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، رایانه‌نامه: mvaezii@ut.ac.ir

۳- دانشیار امنیت ملی، دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران، رایانه‌نامه: hnrndil347@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

<p>هدف: هدف اصلی این پژوهش «چگونگی آینده‌پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان در پرتو سیر تطور تاریخی» است.</p> <p>روش: پژوهش حاضر به تدوین سناریوهای آینده‌پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان در پرتو سیر تطور تاریخی با استفاده از نرم‌افزار سناریویوزارد می‌پردازد. نوع پژوهش حاضر، کاربردی و روش بررسی آن با استفاده از روش‌های جدید آینده‌پژوهی، اکتشافی است. در این پژوهش بر اساس ماهیت آن، اطلاعات لازم به دو شیوه گردآوری می‌شود: روش کتابخانه‌ای (بررسی متون تاریخی، دینی و مطالعات میان‌رشته‌ای) و پرسشنامه‌ای. با توجه به اینکه از نرم‌افزار سناریویوزارد برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود، نوع پرسشنامه بسته و به صورت ماتریس آثار متقابل و با پیمایش نظرات کارشناسان و متخصصان است؛ در نهایت هشت عامل کلیدی به عنوان عوامل پیشران در سناریویوزارد استفاده و با توجه به تجزیه و تحلیل‌های متعدد و با بهره‌گیری از جامعه خبرگان، تعداد چهار سناریوی محتمل و قوی از نرم‌افزار سناریویوزارد استخراج شده است.</p> <p>یافته‌ها: یافته‌های پژوهش، چهار سناریوی آینده را شناسایی کرد. این سناریوها طیفی از وضعیت بحرانی تا مطلوب را دربرمی‌گیرند و نشان می‌دهند که نقش زنان در جنگ شناختی در دو سطح اصلی «قربانی‌سازی» و «کنشگری فعال» شکل می‌گیرد. ساختارهای فرهنگی، نوع سیاست‌گذاری و سطح سواد شناختی، پیشران‌های کلیدی مؤثر در شکل‌گیری این سناریوها هستند.</p> <p>نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر آن است که ارتقای سواد شناختی زنان، توسعه سیاست‌های فرهنگی و حمایتی، طراحی نظام‌های رصد هوشمند و تقویت مشارکت بین‌نهادی، الزامات اصلی مواجهه مؤثر با تهدیدات ترکیبی شناختی است. نادیده‌گرفتن ظرفیت‌های زنان در این حوزه، می‌تواند منجر به افزایش آسیب‌پذیری روانی، تضعیف انسجام اجتماعی و کاهش تاب‌آوری شناختی کشور شود.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۳۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: جنگ شناختی، زنان، آینده‌پژوهی، امنیت فرهنگی، مقاومت شناختی</p>
--	--

استناد: کرداری، سمیه، واعظی، محمود و نادى، حمیدرضا (۱۴۰۴). آینده‌پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان در پرتو سیر تطور تاریخی. آینده‌پژوهی دفاعی، ۱۰(۳۹)، ۱۰-۲۰۲-۱۶۵.

DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2067213.1928>

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

در دهه‌های اخیر، با گسترش فناوری‌های دیجیتال، هوش مصنوعی، داده‌کاوی و شبکه‌های اجتماعی، اشکال جدیدی از تهدیدات امنیتی شکل گرفته که در آن، تسلط بر ذهن، ادراک و تصمیم‌سازی افراد جایگزین تسلط فیزیکی بر سرزمین‌ها شده است. در این چارچوب، «جنگ شناختی» به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین و چندلایه‌ترین اشکال جنگ ترکیبی، به‌سرعت در حال گسترش است. جنگ شناختی با استفاده از روایت‌سازی، دستکاری اطلاعات، تحریک هیجانات و هدایت افکار عمومی، به‌دنبال تأثیرگذاری بر رفتارهای فردی و جمعی است؛ امری که آن را به تهدیدی راهبردی برای امنیت ملی و انسجام اجتماعی کشورها تبدیل می‌کند (کلوری^۱، ۲۰۲۲: ۴).

در این میان، زنان نه‌تنها یکی از اهداف اصلی در جنگ‌های رسانه‌ای و شناختی هستند، بلکه به‌واسطه نقش اجتماعی، تربیتی، فرهنگی و هویتی خود، ظرفیت بالقوه‌ای برای تقویت یا تضعیف پایداری روانی و شناختی جوامع به شمار می‌آیند. بررسی تجربه‌های تاریخی نیز نشان می‌دهد که زنان همواره در جنگ‌های نرم، یا به‌عنوان ابزار تحریف‌شده در پروژه‌های القای هویت و روایت‌سازی یا به‌عنوان کنشگران مقاومت فرهنگی، نقش ایفا کرده‌اند. با این حال، آنچه کمتر مورد توجه سیاست‌گذاران و راهبردنویسان قرار گرفته، تحلیل آینده‌محور نقش زنان در میدان نوین جنگ شناختی و تأثیر آن بر امنیت ملی و فرهنگی کشور است.

پژوهش حاضر در پی آن است تا با تلفیق تحلیل تاریخی، مبانی نظری جنگ شناختی و روش آینده‌پژوهی مبتنی بر سناریونویسی، چشم‌اندازهای مختلف جنگ شناختی با محوریت زنان را شناسایی و تحلیل کند. در بیان اهمیت و ضرورت این پژوهش باید گفت که بخش عمده‌ای از مطالعات جنگ شناختی در سطح جهانی عمدتاً بر ابعاد نظامی یا فناورانه متمرکز بوده و کمتر به جایگاه زنان به‌عنوان بازیگران کلیدی پرداخته‌اند، پژوهش حاضر خلاً قابل توجهی را در حوزه ادبیات علمی پر می‌کند. از منظر نظری، این تحقیق می‌کوشد پیوند میان تحولات تاریخی، فرهنگی و فناورانه را با نقش زنان در عرصه جنگ شناختی روشن سازد و چارچوبی تحلیلی برای آینده‌پژوهی در این حوزه ارائه دهد. از منظر کاربردی نیز، یافته‌های این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران فرهنگی، امنیتی و آموزشی یاری رساند تا راهبردهایی مؤثر برای ارتقای تاب‌آوری شناختی زنان و بهره‌گیری از ظرفیت آن‌ها در بازدارندگی نرم طراحی کنند. بی‌توجهی

¹ Claverie

به این ابعاد نه تنها آسیب‌پذیری شناختی جامعه را افزایش می‌دهد، بلکه موجب تضعیف امنیت ملی و کاهش توان دفاع نرم کشور خواهد شد.

این مطالعه با اتخاذ رویکرد میان‌رشته‌ای و استفاده از روش‌های تحلیل کیفی، قصد دارد ضمن پر کردن خلأ نظری در حوزه آینده‌پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان، زمینه‌ای برای سیاست‌گذاری‌های فرهنگی، آموزشی و امنیتی فراهم آورد تا زنان، به‌جای آنکه تنها قربانی جنگ‌های شناختی باشند، به کنشگران مؤثر در بازدارندگی نرم تبدیل شوند. مسئله این پژوهش آن است که: در پرتو تحولات تاریخی، فناورانه و اجتماعی، آینده محتمل نقش زنان در جنگ شناختی چگونه خواهد بود و چه راهبردهایی برای مواجهه با سناریوهای پیش‌رو می‌توان ارائه داد؟

مرور پیشینه و مبانی نظری:

پیشینه پژوهش:

بررسی منابع علمی نشان می‌دهد که تاکنون پژوهش مستقلی با تمرکز ویژه بر سیر تطور تاریخی جنگ شناختی با محوریت زنان در منابع داخلی و خارجی یافت نشده است. با این حال، برخی آثار داخلی و خارجی به شکل ضمنی یا مستقیم، به مفاهیم، پیشینه تاریخی و زمینه‌های نظری جنگ شناختی اشاره کرده‌اند که مرور آن‌ها در تقویت بنیان نظری این مقاله مفید خواهد بود:

در مقاله‌ای با عنوان «تبیین زمینه‌ای، نظری، مفهومی و کاربردی جنگ شناختی» (حاجی‌زاده، ۱۴۰۱: ۱۰۳-۱۴۳) که با رویکرد توصیفی-تحلیلی مبتنی بر داده‌های اسنادی- کتابخانه‌ای مورد مطالعه قرار داده شده با اشاره به اندیشه‌های سن‌تزو در قرن پنجم قبل از میلاد، ریشه‌های تاریخی جنگ شناختی را تحلیل و برخی از پیشگامان این حوزه را معرفی می‌کند. در مقاله دیگری «جنگ شناختی و تهدیدهای ترکیبی در چشم‌انداز آینده» (رحیمی، ۱۴۰۳: ۶۱-۹۲) که با روش اسنادی- کتابخانه‌ای انجام شده است، باهدف تبیین مفاهیم، ابزارها و راهکارهای جنگ شناختی، به ورود این مفهوم در دوره معاصر و پیوند آن با تهدیدات ترکیبی می‌پردازد. فابو ابراهیم و همکاران در مقاله مروری «مرور نظام‌مند جنگ شناختی و روان‌شناختی» (ابراهیم، ۲۰۲۳) که با روش توصیفی- تحلیلی انجام شده است، با تمرکز بر تحلیل مفهومی، ریشه‌های تاریخی این نوع جنگ را در آثار سن‌تزو و توسعه آن در ادبیات امنیتی معاصر بررسی کرده‌اند. بریگز،

استاد دانشگاه نیروی هوایی آمریکا، در مقاله «عملیات شناختی مدرن و جنگ ترکیبی» (دانیک و برگیز^۱، ۲۰۲۳: ۳۵-۵۰) که با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است، با نگاهی تجربی به عملیات شناختی در بستر سایبری، به خاطرات آلبرت اشپیتر درباره تأثیر عملیات روانی بر صنایع نظامی آلمان در جنگ جهانی دوم نیز اشاره دارد. کریستف دپه و همکاران در مقاله «جنگ شناختی: تحلیل مفهومی از طرح اکتشافی ناتو» (دپه و اسکال^۲، ۲۰۲۴) که از روش تحلیلی-مفهومی استفاده کرده است، باهدف پر کردن شکاف بین رویکردهای نظامی و غیرنظامی، به نقد و بازخوانی چارچوب ناتو درباره جنگ شناختی می‌پردازند و سن‌تزو را یکی از منابع تاریخی این نوع جنگ معرفی می‌کنند. در مقاله‌ای تحت حمایت ناتو با عنوان «مفهوم جنگ شناختی» (کلوری و کلوزل^۳، ۲۰۲۲: ۱) که با روش تحلیلی-مفهومی انجام شده است، تعریفی یکپارچه از جنگ شناختی ارائه دهند و ویژگی‌ها و ابزارهای آن را با توجه به زمینه‌های نوین امنیتی تبیین نمایند.

مفاهیم بنیادین پژوهش

جنگ شناختی: جنگ شناختی راهبردی است که تمرکز خود را بر تغییر نحوه فکر کردن جمعیت هدف و از طریق آن، نحوه عمل کردن آن می‌گذارد. (رحیمی، ۱۴۰۳: ۹۲-۶۱).

آینده‌پژوهی: آینده‌پژوهی، دانش و معرفت‌پاسداری و ساخت آینده، به شیوه‌ای آگاهانه، فعال و پیشدستانه است تا در بستری امن، اهداف و آرمان‌های یک ملت محقق شود، دستیابی به تصویری روشن از آینده، به‌ویژه در زمینه‌هایی نظیر، مباحث نظامی و دفاعی، بسیار مشکل و پیچیده است. (خمسه، ۱۳۹۶: ۶۳-۸۶)

پیشران: به نیروها و عوامل ساختاری کلانی گفته می‌شود که موجب تغییر در وضعیت آینده یک سیستم می‌شوند. این عوامل می‌توانند اجتماعی، فناورانه، سیاسی، اقتصادی یا محیط‌زیستی باشند و جهت‌گیری کلی تحولات آینده را شکل می‌دهند. پیشران‌ها معمولاً در تعامل با یکدیگر عمل می‌کنند و از طریق تحلیل آثار متقابل، امکان سناریوسازی فراهم می‌شود (آمر^۴، ۲۰۱۳: ۲۵).

¹ Danyk & Briggs

² Deppe & Schaal

³ Claverie & du Cluzel

⁴ Amer

سناریو: سناریوها ابزاری برای نظم و ترتیب بخشیدن به ادراک و تصور یک شخص یا سازمان نسبت به محیط‌های بدیل آینده‌ای است که تصمیم‌های آن شخص یا سازمان در هرکدام از آن‌ها به وقوع می‌پیوندد. (لشگرآرا و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۹-۶۳)

امنیت فرهنگی: امنیت فرهنگی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن ارزش‌ها، باورها، هویت جمعی، زبان، سنت‌ها و نمادهای فرهنگی یک جامعه در برابر تهدیدهای داخلی و خارجی مصون بمانند و قابلیت بازتولید، تداوم و پایداری در سطح ملی و فراملی داشته باشند. در حوزه جنگ شناختی، امنیت فرهنگی بیش از گذشته در معرض مخاطره قرار می‌گیرد؛ چراکه عملیات‌های شناختی و رسانه‌ای می‌توانند با بازتعریف هنجارها، تغییر ذهنیت عمومی و تضعیف مرجعیت فرهنگی، منجر به فرسایش تدریجی هویت ملی شوند (کلانتری، ۱۳۹۹: ۷۶).

مقاومت شناختی: مقاومت شناختی به ظرفیت فردی یا جمعی برای درک، تحلیل، رد یا خنثی‌سازی اطلاعات گمراه‌کننده، تبلیغات، دست‌کاری‌های روانی و عملیات شناختی دشمن گفته می‌شود. این نوع مقاومت برخاسته از سواد رسانه‌ای، آگاهی سیاسی-اجتماعی، هویت فرهنگی پایدار و توانایی تفکر انتقادی است (هلموس^۱، ۲۰۲۱: ۴۳).

سواد شناختی: به توانایی فرد در پردازش و تحلیل اطلاعات به‌منظور درک، ارزیابی و استفاده مؤثر از آن‌ها اطلاق می‌شود. این مفهوم فراتر از توانایی‌های پایه‌ای مانند خواندن و نوشتن است و به مهارت‌های شناختی پیچیده‌تری مانند تفکر انتقادی، تحلیل منطقی و حل مسئله مرتبط می‌شود (آبیار، ۱۳۹۹: ۶۹).

مبانی نظری پژوهش

تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مرتبط با جایگاه زنان در جهان معاصر را نمی‌توان جدا از روندهای جهانی و بسترهای محلی تحلیل کرد. در دهه‌های اخیر، چهار عرصه بنیادین به‌عنوان زمینه‌ساز تغییر در موقعیت زنان شناخته شده‌اند: بازتعریف نقش‌های جنسیتی در پرتو مدرنیته، تأثیر فناوری‌ها و رسانه‌ها بر کنشگری زنانه، برهم‌کنش میان گفتمان‌های فرهنگی بومی و روایت‌های بین‌المللی و فشارهای سیاسی برای پیوستن به اسناد حقوق زنان. این ابعاد، به‌ویژه در جوامعی با ساختارهای سنتی یا دینی، همزمان با ایجاد فرصت‌های نو، چالش‌هایی هویتی، اجتماعی و روانی نیز در پی داشته‌اند. درک این

¹ Helmus

مبانی نظری، پیش‌نیاز شناخت پیشران‌هایی است که آینده حضور، هویت و کنشگری زنان را در سطح ملی و جهانی رقم خواهند زد (سیتی^۱، ۲۰۲۴: ۴۵).

مشارکت و توانمندی شناختی زنان

در دهه‌های اخیر، مشارکت زنان در عرصه‌های شناختی و اطلاعاتی دستخوش تحول چشمگیری شده است. برخلاف نگاه سنتی که نقش زنان را محدود به حوزه‌های خصوصی و غیررسمی می‌دانست، امروز زنان در موقعیت‌های گوناگون از جمله رسانه، آموزش، سیاست، امنیت سایبری و کنشگری دیجیتال حضوری فعال دارند. این تحول نه تنها ناشی از ارتقای سطح سواد و دسترسی به فناوری است، بلکه ریشه در بازتعریف هویت زن در نسبت با فضاهای عمومی دارد (آبیار، ۱۳۹۹: ۴۷).

از دیدگاه جنگ شناختی، توانمندی شناختی به معنای قدرت تحلیل، درک و مدیریت اطلاعات، تشخیص روایت‌های جعلی، مقاومت در برابر عملیات روانی و توانایی بازسازی واقعیت‌های تحریف‌شده تلقی می‌شود. در این زمینه، زنان به واسطه نقش گسترده‌شان در خانواده، آموزش و رسانه‌های اجتماعی، به بازیگرانی تعیین‌کننده در انتقال و مقابله با پیام‌های شناختی تبدیل شده‌اند (کلانتری، ۱۳۹۹: ۲۵۵). مطالعات ناتو نیز نشان می‌دهند که در جنگ شناختی آینده، مشارکت زنان می‌تواند یک مزیت راهبردی باشد؛ زیرا زنان نه تنها مخاطب عملیات شناختی‌اند، بلکه واسطه و باز تولیدکننده بسیاری از روایت‌های اجتماعی نیز محسوب می‌شوند (دپه و اسکال، ۲۰۲۱: ۹-۱۰) به همین دلیل، ارتقای «سواد شناختی» زنان شامل: توانایی تحلیل الگوریتم‌های رسانه‌ای، شناخت سوگیری‌های ذهنی، تشخیص منابع معتبر و ساخت روایت مقاوم، به یک ضرورت امنیتی و تمدنی تبدیل شده است (کانمن، ۱۴۰۰: ۱۶۵).

در سیر تطور تاریخی دوران بابل قدیم زمان حضرت ابراهیم (ع) و نمرود می‌بینیم، ساره و هاجر با ایفای نقش در روند مهاجرت و تولد نسل نبی، در جنگ شناختی توحیدی مشارکت داشتند (هودفر، ۱۳۷۸: ۲۰۹). نسیبه به طور مستقیم در جنگ اُحد شرکت کرد و با مشارکت فعال در میدان نبرد، نیروها را انگیزه بخشید و از قدرت جسمانی برای حمایت از اهداف خود استفاده نمود. این نوع مشارکت نظامی، بخشی از جنگ شناختی به شمار می‌رود (ابن‌اسحاق، ۱۴۰۰ ق: ۲۱۲). در دوران اسلامی میانه (از قرن ۳ هجری تا ۱۳ هجری)، آموزش و تبلیغ دینی همراه با مشارکت زنان در نشر معارف دینی، نهادهای

¹ Siti

حمایتی را شکل داد که همه از ابزارهای جنگ شناختی محسوب می‌شوند (غزالی، ۱۳۷۹: ۱۰۲). در دوره قاجار و مشروطه (۱۸۰۰-۱۹۳۴ م)، ایران دستخوش بحرانی شناختی شد که با ضعف ساختار سیاسی، نفوذ بیگانگان و ورود مفاهیم مدرن مانند قانون‌گرایی، تفکیک قوا و مشارکت عمومی همراه بود (آبراهیمیان^۱، ۱۹۸۲: ۴۵). در این فضا، علمای دینی به بازتعریف مشروعیت سیاسی پرداختند و قانون اساسی مشروطه نیز میان شرع و مدرنیته دوطرفه ماند؛ اما زنان، با وجود حضور اجتماعی در مدارس و انجمن‌ها، از گفتمان رسمی قدرت و اصلاحات حذف شدند. ساختار مردسالار، فقه سنتی و زبان قدرت محافظه‌کار، مانع از آن شد که زنان به‌عنوان کنشگران شناختی در فرآیند مدرن‌سازی مشارکت یابند. این حذف، بخشی از شکست جنگ شناختی در ایجاد الگوی سیاسی-فرهنگی جامع و جنسیت‌محور در ایران مشروطه بود.

بسترهای فناورانه و رسانه‌ای جنگ شناختی

جنگ شناختی به‌طور بنیادین بر فناوری‌های نوین و رسانه‌های دیجیتال تکیه دارد؛ چرا که این بسترها امکان هدف‌گیری شناختی جمعیت‌ها را فراهم می‌کنند. مطابق با اسناد ناتو، جنگ شناختی فعالیتی مکمل دیگر ابزارهای قدرت سخت و نرم است که با هدف دستکاری در ادراک و تصمیم‌گیری افراد و جوامع انجام می‌گیرد (ناتو، ۲۰۲۱: ۳). فناوری‌هایی چون شبکه‌های اجتماعی، هوش مصنوعی، الگوریتم‌های توصیه‌گر^۲، دیپ‌فیک^۳ و پلتفرم‌های تعاملی توانسته‌اند ابزارهایی مؤثر برای نفوذ تدریجی در ذهن مخاطبان خاص به‌ویژه زنان فراهم آورند. این نفوذ تنها به انتشار اطلاعات نادرست محدود نمی‌شود، بلکه هدف آن تغییر در شیوه تفکر و قضاوت شناختی افراد است (اسواب و بکز^۴، ۲۰۲۳: ۵). به همین دلیل، بسیاری از پلتفرم‌ها، به‌ویژه آن‌هایی که با

^۱ Abrahamian

^۲ الگوریتم‌هایی مبتنی بر داده که با تحلیل رفتار، علایق و ترجیحات کاربران، محتوا، محصول یا خدمات مناسب را به آن‌ها پیشنهاد می‌دهند. این الگوریتم‌ها معمولاً در پلتفرم‌های دیجیتال مانند فروشگاه‌های آنلاین، شبکه‌های اجتماعی و سرویس‌های محتوایی به کار می‌روند و می‌توانند رفتار، نگرش یا انتخاب کاربران را به‌طور غیرمستقیم جهت‌دهی کنند.

^۳ فناوری‌ای است که با استفاده از یادگیری عمیق تصاویر، ویدئوها یا صداهای جعلی اما واقع‌نما تولید می‌کند، به‌گونه‌ای که تشخیص آن برای بیننده دشوار است. دیپ‌فیک می‌تواند برای اهداف آموزشی، سرگرمی، ولی در برخی موارد برای جعل هویت، انتشار اخبار نادرست و عملیات جنگ شناختی مورد سوءاستفاده قرار گیرد.

^۴ Backes & Swab

داده‌های رفتاری کار می‌کنند، زمینه‌ساز جنگ شناختی غیرمستقیم و فرسایشی علیه گروه‌های خاص از جمله زنان شده‌اند.

برای مثال، در حملات شناختی هدفمند، کاربران زن در فضای مجازی ممکن است در معرض روایت‌های شبه‌فمینیستی، جنسی‌سازی هویت، القای ضعف شناختی یا تصویرسازی از زن ابزاری و بی‌ثبات قرار گیرند که این خود موجب تضعیف سرمایه روانی و مشارکت اجتماعی‌شان می‌شود (برمال^۱، ۲۰۲۲: ۱۰). ابزارهایی مانند متاورس و دیپ‌فیک حتی پا را فراتر گذاشته و به حوزه ادراک زیستی و هویت حسی زنان وارد شده‌اند (اوتوال^۲، ۲۰۲۱: ۴).

بر اساس سیر تطور تاریخی؛ از آغاز دهه ۱۴۰۰ شمسی، زن مسلمان ایرانی به یکی از محورهای اصلی جنگ شناختی تمدنی تبدیل شده است. جریاناتی مانند «زن، زندگی، آزادی» و فمینیسم دیجیتال با تکیه بر رسانه‌های فراملی و شبکه‌های اجتماعی، در پی آن‌اند که تصویر زن ایرانی را به‌عنوان فردی سرکوب‌شده و نیازمند رهایی بازنمایی کنند. این جریانات معمولاً از دوگانه‌های ساختگی نظیر «آزادی-حجاب» و «زن مدرن-زن سنتی» بهره می‌برند تا هویت زن مسلمان را دچار اختلال و تردید کنند (افروغ، ۱۴۰۲: ۹۵-۱۱۲). این پروژه‌ها از طریق الگوسازی معکوس، نقش مادری و خانواده را به‌مثابه عقب‌ماندگی بازتعریف کرده و تصویر زن غرب‌گرای مطلوب را ترویج می‌کنند.

تحولات فناورانه، مانند هوش مصنوعی، واقعیت افزوده و کلان‌داده‌ها ساختار شناختی خانواده ایرانی-اسلامی را به‌طور بنیادین متحول کرده‌اند؛ دستیارهای هوشمند و الگوریتم‌های تربیتی فضای مجازی که جایگزین مرجعیت سنتی والدین در انتقال ارزش‌ها شده‌اند، موجب شده‌اند کودکان پیش از مواجهه با نهادهای اجتماعی، تحت تأثیر این فناوری‌ها قرار بگیرند و هوش مصنوعی به «اولین مربی آینده» بدل شود. همزمان با رشد فناوری‌هایی مانند هوش مصنوعی، واقعیت ترکیبی و دیپ‌فیک‌ها، جنگ‌های شناختی که دیگر تنها به استفاده از اسلحه محدود نیستند، با بهره‌گیری از الگوریتم‌ها، کلان‌داده‌ها و روان‌شناسی اجتماعی به تغییر ادراک، تولید روایت‌های جعلی و تضعیف انسجام اجتماعی می‌پردازند (اریتون^۳، ۲۰۲۵: ۱۱-۴). در این میان، سواد شناختی فراتر از سواد رسانه‌ای عمل کرده و شامل توانایی تشخیص منابع معتبر، شناخت سوگیری‌های ذهنی،

¹ Bernal

² Ottewell

³ Ariton

درک الگوریتم‌های شخصی‌سازی و بازسازی واقعیت است که می‌تواند سپری دفاعی در برابر تهدیدات دیجیتال باشد (کانمن، ۱۴۰۰: ۱۶۵). فناوری‌های هوش مصنوعی و به‌ویژه دیپ‌فیک‌ها، روایت‌های جعلی را باورپذیرتر کرده و باعث تزلزل حافظه تاریخی و ملی می‌شوند (هاراری، ۱۳۹۷: ۳۳۹).

تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در جایگاه زنان

در دهه‌های اخیر، جایگاه اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زنان در بسیاری از جوامع دستخوش تحولات بنیادین شده است. این تحولات عمدتاً از تعامل میان سه بُعد کلان سرچشمه می‌گیرند: نخست، تغییر در الگوهای فرهنگی و بازتعریف نقش‌های جنسیتی در فضای مدرن؛ دوم، گسترش آموزش، فناوری و رسانه‌هایی که به زنان امکان بروز، مشارکت و مطالبه‌گری بیشتر می‌دهند؛ و سوم، روندهای سیاسی و حقوقی جهانی که بر چارچوب‌های حقوق زنان و مشارکت آن‌ها در عرصه‌های تصمیم‌گیری تأثیرگذار بوده‌اند (پروازیان، ۲۰۱۷: ۱-۱۶).

در حوزه فرهنگی، مدرنیته با ایجاد گفتمان‌های جدید در باب آزادی، فردیت و هویت زنانه، موجب شد نقش سنتی زن در خانواده و جامعه به چالش کشیده شود. این روند در بسیاری از کشورها، به‌ویژه در جوامع اسلامی، با مقاومت‌هایی روبه‌رو بوده و منجر به شکل‌گیری نوعی «دوگانگی فرهنگی» شده است؛ جایی که زن بین نقش‌های سنتی (مادری، همسری، عفاف) و نقش‌های مدرن (کنشگری، اشتغال، خودمختاری) در کشاکش قرار دارد (محمدپور، ۱۳۹۱: ۱۰۲).

از منظر اجتماعی، توسعه رسانه‌های اجتماعی، افزایش سطح سواد و آگاهی زنان و رشد شبکه‌های فمینیستی و مدنی موجب شد زنان به بازیگرانی مستقل در فرآیندهای اجتماعی و شناختی تبدیل شوند. درعین حال، همین رشد فناورانه بستری برای مداخله‌گری بیرونی نیز فراهم کرده است؛ رسانه‌های فراملی و شبکه‌های اطلاعاتی گاهی با بهره‌گیری از روایت‌های تک‌بعدی یا اغراق‌شده، تصویری بحرانی و اغواگرانه از زن در جوامع غیرغربی ارائه می‌دهند که موجب اختلال در هویت فرهنگی زنان و نوعی «بی‌ثباتی روانی-اجتماعی» می‌شود. در بعد سیاسی، فشارهای بین‌المللی برای الحاق دولت‌ها به اسناد جهانی مرتبط با حقوق زنان و همزمان رشد مطالبه‌گری زنان در جوامع محلی، موجب شد دولت‌ها ناگزیر به بازنگری در سیاست‌های جنسیتی شوند. بااین حال، در برخی کشورها، این تحولات موجب مواجهه گفتمان‌ها میان سنت‌گرایی دینی و

سکولاریسم لیبرال شده و زنان در میانه این دو رویکرد، دچار تضاد هویتی گشته‌اند (رونیان^۱، ۲۰۲۱: ۵۰-۷۰).

بر اساس سیر تطور جنگ شناختی، پیامبر اسلام (ص) از طریق خطابه‌های مؤثر و پرنفوذ، ایجاد وحدت اجتماعی در سطح امت اسلامی و بهره‌گیری از روایت‌سازی فرهنگی به‌صورتی که ارزش‌ها، قصص انبیاء و هویت ایمانی را نمادین می‌کرد، توانست اعتماد و ایمان جامعه را تحکیم بخشد و در قالب یک مقابله هوشمندانه با جنگ شناختی فرهنگی دشمنان مقاومت نماید (شبدینی پاشاکی و چگنی، ۱۳۹۷: ۴۵-۵۵). تمدن اسلامی با تولید علم، هنر و فلسفه، برتری فرهنگی خود را اثبات کرد و آموزش زنان را ترویج داد. رسانه‌های عصر مانند کتاب‌ها و خطابه‌ها در این جنگ شناختی نقش مهمی ایفا کردند (نصر، ۲۰۰۲: ۵۵). در عصر استعمار مدرن (حدود ۱۷۵۰ تا ۱۹۲۰)، امپراتوری‌های غربی با به‌کارگیری جنگ شناختی در قالب گفتمان تمدن‌سازی، شرق‌شناسی و سلطه زبانی، زنان بومی را به‌عنوان نماد «عقب‌ماندگی» و کالایی نمایشی برای مشروعیت‌بخشی به سلطه خود به تصویر کشیدند (کورتین^۲، ۱۹۶۴). رسانه‌ها و نظام‌های آموزشی استعمار، ذهنیت «ناتوانی» و «نیازمند هدایت» را بر ملت‌های مستعمره تحمیل کردند و زنان را در نقش‌هایی منفعل و اغلب جنسی‌شده قرار دادند، بدون آن‌که نقش فعال فرهنگی یا مقاومتی برای آنان قائل شوند. این غیاب کنشگری زنانه ناشی از ساختار مردانه دانش استعماری و حذف آنان از نهادهای تولید معرفت بود. جنگ شناختی استعمار نه تنها به کنترل سرزمین‌ها، بلکه به تسخیر ذهن و هویت زنان مستعمره منجر شد. در ایران پهلوی (۱۹۲۵-۱۹۷۹)، زنان به‌عنوان نمادهای مدرنیته معرفی شدند اما بیشتر ابراهیم‌های^۳ فرهنگی بودند؛ در مقابل زنان مذهبی پایه‌های مقاومت فرهنگی را بنا نهادند که منجر به انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ شد (کدیه^۴، ۱۹۹۶: ۳۰).

نقش بازیگران و نهادهای بین‌المللی

نهادهای و سیاست‌های جنسیتی از مؤلفه‌های بنیادینی هستند که مسیر تحول نقش زنان را در جوامع تعیین می‌کنند. این نهادها که شامل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی،

^۱ Runyan

^۲ Curtin

^۳ در پژوهش‌های علوم اجتماعی و شناختی، «ابژه» به هر پدیده، فرد، گروه یا نهاد اشاره دارد که مورد مطالعه، مشاهده یا تحلیل قرار می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، ابژه، «مورد تحقیق» است و می‌تولند شامل افراد، گروه‌های اجتماعی، فرآیندها یا پدیده‌های فرهنگی، سیاسی و رسانه‌ای باشد.

^۴ Keddie

نهادهای دینی، نظام آموزشی، رسانه‌ها و گروه‌های مدنی‌اند، در قالب قوانین، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌های فرهنگی و الگوهای نهادی، چارچوب مشارکت زنان در اجتماع و سیاست را تعریف می‌کنند (درویشی، ۱۳۹۷: ۳۷۹-۳۹۶).

در سطح ملی، دولت‌ها با تدوین و اجرای سیاست‌هایی همچون مرخصی زایمان، سهمیه‌های جنسیتی، قوانین مرتبط با اشتغال، آموزش و مشارکت سیاسی، مستقیماً در ساختار اجتماعی زنان تأثیر می‌گذارند. در کشورهای اسلامی، یکی از چالش‌های اصلی، تلاش برای ایجاد توازن میان آموزه‌های دینی و مطالبات مدرن حقوق زنان است (بودری‌نژاد، ۱۴۰۲: ۳۰۵-۳۲۷).

در این میان، سیاست‌های جنسیتی نه تنها ابزاری برای توانمندسازی زنان هستند، بلکه در میدان جنگ شناختی نیز کارکردی دوگانه دارند؛ از یک‌سو، نهادهایی که به توانمندسازی زنان توجه می‌کنند، می‌توانند سدّی در برابر جنگ شناختی باشند و مشارکت مؤثر زنان را در توسعه‌ی پایدار تضمین کنند، اما از سوی دیگر، برخی نهادها - به‌ویژه رسانه‌های فراملی و شبکه‌های نفوذ شناختی - تلاش می‌کنند با بهره‌گیری از سیاست‌گذاری نرم، هویت زن مسلمان را در تقابل با الگوهای غربی بازتعریف کنند (داودآبادی، ۱۳۹۵: ۱۱۵).

به‌طور کلی، نهادها و سیاست‌های جنسیتی همواره در حال بازتعریف مرزهای نقش اجتماعی زنان هستند؛ مرزهایی که به‌دلیل گسترش فضای مجازی و جهانی‌شدن گفتمان‌ها، روزبه‌روز سیال‌تر شده و به صحنه‌ای برای رقابت گفتمان‌های تمدنی در عرصه‌ی شناختی تبدیل شده‌اند.

در سیر تطور تاریخی، نهادهایی مثل یونسکو با برنامه‌های آموزشی خود، گاه به تغییر نرم ارزش‌های فرهنگی زنان مسلمان دامن زده‌اند (آملی، ۲۰۲۱: ۲۰۳). یونسکو از طریق اسناد بین‌المللی، کنوانسیون‌ها و برنامه‌های جهانی آموزش، در بسیاری از موارد تلاش دارد تصویری جهانی‌شده و استاندارد از «زن ایده‌آل» با شگرد «جنگ گفتمانی با هویت‌های زنانه سنتی» ارائه دهد. این تصویر در مواردی در تقابل با زن مسلمان، سنتی، یا شرقی قرار می‌گیرد که تعریف متفاوتی از هویت، خانواده، مادری و عفاف دارد (بوچانان و هودوک^۱، ۲۰۰۶: ۵۴).

¹ Buchanan & Hudock

یکی از ابزارهای یونسکو در جنگ شناختی، محتواهای آموزشی با اهداف جهانی سازی فرهنگی است. این سازمان با طراحی برنامه‌هایی مانند «آموزش برای توسعه پایدار» و «برابری جنسیتی در آموزش»، گاهی چارچوب‌هایی را وارد نظام‌های آموزشی کشورهای اسلامی می‌کند که با ارزش‌های دینی و فرهنگی این جوامع در تضاد است (فولادی، ۱۳۹۶: ۷۵).

روش‌شناسی پژوهش

هدف تحقیق حاضر بررسی سیر تطور تاریخی جنگ شناختی با محوریت زنان و تدوین سناریوهای آینده در این حوزه است که از نوع پژوهش‌های کاربردی و آینده‌پژوهانه محسوب می‌شود. در راستای این هدف کلی، اهداف فرعی پژوهش شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر آینده جنگ شناختی با محوریت زنان، با تأکید بر ابعاد فناورانه، فرهنگی و اجتماعی، تبیین نقش زنان در بستر تحولات تاریخی و معاصر، تحلیل تعامل و تأثیرات متقابل پیشران‌ها با استفاده از نرم‌افزار سناریوویزارد و بهره‌گیری از نظرات خبرگان طراحی و تدوین سناریوهای محتمل آینده درباره جایگاه زنان در جنگ شناختی و استخراج پیامدهای سیاستی آن هستند. روش‌شناسی به‌کاررفته در این پژوهش، ترکیبی از تحلیل تاریخی و اسنادی برای واکاوی روند تطور جنگ شناختی با محوریت زنان، مصاحبه با خبرگان برای شناسایی و ارزیابی پیشران‌های کلیدی، برنامه‌ریزی سناریویی با استفاده از فن تحلیل تأثیرات متقابل و نرم‌افزار سناریوویزارد برای طراحی آینده‌های محتمل است (نیه^۱، ۲۰۰۴: ۱۹). پرسشنامه مذکور با مشارکت ۹ نفر از متخصصان حوزه آینده‌پژوهی دفاعی، مطالعات دینی - زنان و کارشناسان عملیاتی و دانشگاهی به‌صورت مصاحبه‌ای به اشباع نظری رسید (هنیک^۲، ۲۰۱۷: ۹). جامعه آماری شامل نخبگان و اساتید دانشگاه تهران و دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش بود. پس از جمع‌آوری داده‌ها، نرم‌افزار سناریوویزارد به تحلیل و تولید سناریوهای محتمل و سازگار پرداخت و بر اساس نتایج، سناریوهای نهایی به نگارش درآمدند. قلمرو زمانی این پژوهش شامل دوره‌های

^۱ Nye

^۲ Hennink

^۳ در متن مقاله «Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review»

«of empirical tests» اشباع نظری داده با ۹ تا ۱۷ مصاحبه حاصل می‌شود.

تاریخی از دوران باستان تا معاصر است که تحولات جنگ شناختی و نقش زنان را در بر می‌گیرد.

قلمرو موضوعی پژوهش حاضر، آینده پژوهی جنگ شناختی با محوریت زنان در چارچوب امنیت فرهنگی و دفاعی است. قلمرو مکانی پژوهش به ایران و جامعه خبرگان شامل استادان و متخصصان حوزه‌های اندیشه سیاسی، مطالعات زنان و آینده پژوهی در دانشکده الهیات دانشگاه تهران محدود هست. قلمرو زمانی گردآوری داده‌ها سال‌های ۱۴۰۳-۱۴۰۴ است. لازم به تأکید است که هرچند در بخش مبانی نظری به اسناد و مطالعات بین‌المللی مانند گزارش‌های یونسکو و روندهای جهانی نقش زنان اشاره شده است، اما این موارد صرفاً در مقام پیشینه و مقایسه نظری به کار گرفته شده و داده‌های میدانی پژوهش محدود به فضای ایران است. همچنین بررسی فضای مجازی در این پژوهش در سطح تحلیل نظری و به‌عنوان پیشران کلیدی مدنظر قرار گرفته و ابزارهای جمع‌آوری داده دیجیتال (مانند تحلیل شبکه‌های اجتماعی) در روش تحقیق استفاده نشده است؛ بنابراین یافته‌ها عمدتاً ناظر بر شرایط ملی بوده و ادعاهای جهانی به‌صورت تطبیقی و نظری مطرح گردیده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها:

تدوین سناریو:

سناریوها با بهره‌گیری از نرم‌افزار سناریوویزارد و بر اساس روش تحلیل ساختاری در شش گام به شرح زیر طراحی شده‌اند. معیار اصلی انتخاب، درجه تأثیرگذاری و سطح عدم قطعیت پیشران‌ها بود. پس از شناسایی و تعریف پیشران‌ها و وضعیت‌های آن‌ها، با تحلیل تأثیرات متقابل و ارزیابی سازگاری وضعیت‌ها، سناریوهای محتمل استخراج و سپس چهار روایت منسجم و متمایز تدوین شد.

گام اول: شناسایی پیشران‌ها

در فرآیند سناریونویسی، شناسایی پیشران‌ها نقش کلیدی در تعیین مسیرهای احتمالی آینده ایفا می‌کند. پیشران‌ها، عواملی هستند که تأثیرات قابل توجهی بر روندها و تغییرات در یک سیستم دارند و می‌توانند به‌عنوان نقاط شروع در تحلیل سناریوها در نظر گرفته شوند. در این پژوهش، برای انتخاب پیشران‌های نهایی، ابتدا چهار محور اصلی مرتبط با جایگاه زنان در جنگ شناختی از مبانی نظری استخراج شد. سپس هر محور با توجه به یافته‌های تحقیق و اسناد علمی به شاخص‌ها و متغیرهای کلیدی تقسیم‌بندی گردید که

در نهایت با تلفیق این شاخص‌ها، پیشران‌های مشخص و تأثیرگذار شناسایی شدند. جدول زیر رابطه هر محور با پیشران‌های مرتبط را نشان می‌دهد که مبنای انتخاب این هشت پیشران بوده است:

جدول ۱: نحوه انتخاب پیشران‌ها

نتیجه حاصله برای انتخاب پیشران‌ها	محور مورد مطالعه در مبانی نظری
A (سطح مشارکت زنان در جنگ شناختی) + E (سطح آگاهی و سواد شناختی در میان زنان) + H (سطح دسترسی زنان به آموزش و فناوری)	۱. مشارکت و توانمندی شناختی زنان
B (نقش فناوری‌های نوین (مثل هوش مصنوعی، متاورس) در جنگ شناختی) + D (نوع و شدت جنگ شناختی در آینده)	۲. بسترهای فناورانه و رسانه‌ای جنگ شناختی
C (تغییرات فرهنگی و اجتماعی نسبت به نقش زنان) + G (سیاست‌های حکومتی نسبت به حقوق و مشارکت زنان)	۳. تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در جایگاه زنان
F (نقش سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی (مانند یونسکو) در شکل‌دهی به نقش زنان)	۴. نقش بازیگران و نهادهای بین‌المللی

گام دوم: تعریف پیشران‌ها و حالت‌های ممکن

در مسیر آینده‌پژوهی، گام دوم به شناسایی و تعریف دقیق پیشران‌ها و حالت‌های ممکن آن‌ها اختصاص دارد که نقش کلیدی در ساخت سناریوهای واقع‌گرایانه دارد. پیشران‌ها، عوامل ساختاری و پویایی هستند که روندهای آینده را دگرگون می‌کنند و تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و امنیتی دارند. تحلیل این پیشران‌ها امکان شبیه‌سازی آینده‌های متنوع را فراهم می‌سازد و به طراحی پاسخ‌های راهبردی هوشمندانه کمک می‌کند. در پژوهش حاضر با تمرکز بر آینده نقش زنان در جنگ شناختی، هشت پیشران کلیدی با سه حالت محتمل برای هر کدام تعیین‌شده است. حالت‌های هر پیشران بر اساس تحلیل‌های کیفی و کمی مبانی نظری و شواهد موجود تعیین‌شده‌اند. به‌طور کلی، سه حالت انتخاب شدند تا دامنه تغییرات هر پیشران به‌صورت معنادار و قابل تشخیص در سناریوها منعکس شود؛ این حالت‌ها شامل حداقل، متوسط و حداکثر وضعیت ممکن هر پیشران هستند. چنین تقسیم‌بندی‌ای امکان مدل‌سازی واقع‌بینانه و منعطف از آینده را فراهم می‌کند و به سناریونویسی کمک می‌کند تا تنوع و گستردگی احتمالات را به‌خوبی پوشش دهد. همچنین این رویکرد در مطالعات پیش‌بینی و تدوین سناریو در حوزه‌های

مختلف معمول و استاندارد است که این رویکرد، با استفاده از نرم افزار سناریوویزارد، امکان مدل سازی و تحلیل ترکیب های متنوع وضعیت های آینده را فراهم می آورد و پایه ای علمی برای مراحل بعدی سناریونویسی است. در این پژوهش، پیشران ها با حالات مربوطه به شرح زیر هستند:

پیشران A: سطح مشارکت زنان در جنگ شناختی با حالت های «A1: کم»، «A2: متوسط» و «A3: زیاد»، **پیشران B:** نقش فناوری های نوین با حالت های «B1: محدود»، «B2: متوسط» و «B3: گسترده». **پیشران C:** تغییرات فرهنگی و اجتماعی نسبت به نقش زنان با حالت های «C1: سنتی»، «C2: گذرا» و «C3: مدرن». **پیشران D:** نوع و شدت جنگ شناختی در آینده با حالت های «D1: روانی»، «D2: رسانه ای» و «D3: سایبری». **پیشران E:** سطح آگاهی زنان با حالت های «E1: پایین»، «E2: متوسط» و «E3: بالا». **پیشران F:** نقش سازمان ها با حالت های «F1: بی تاثیر»، «F2: متوسط» و «F3: تأثیرگذار». **پیشران G:** سیاست های حکومتی با حالت های «G1: محدودکننده»، «G2: حمایت کننده» و «G3: مشارکتی». **پیشران H:** سطح دسترسی زنان به آموزش و فناوری با حالت های «H1: محدود»، «H2: متوسط» و «H3: گسترده».

ورود اطلاعات به نرم افزار سناریوویزارد با استفاده از این پیشران ها و حالت ها، این امکان را فراهم می آورد ضمن تحلیل جامع از سناریوها، کمک می کند تا تصمیم گیری هایی بر پایه داده های معتبر و علمی بنا شوند.

Descriptors:	variant [1]	variant [2]	variant [3]
A: سطح مشارکت زنان در جنگ شناختی	A1: کم	A2: متوسط	A3: زیاد
B: نقش فناوری های نوین در جنگ شناختی	B1: محدود	B2: متوسط	B3: گسترده
C: تغییرات فرهنگی و اجتماعی نسبت به نقش زنان	C1: سنتی	C2: گذرا	C3: مدرن
D: نوع و شدت جنگ شناختی در آینده	D1: روانی	D2: رسانه ای	D3: سایبری
E: سطح آگاهی و سواد شناختی در میان زنان	E1: پایین	E2: متوسط	E3: بالا
F: نقش سازمان ها و نهاد های بین المللی در شکل دهی به نقش زنان	F1: بی تاثیر	F2: متوسط	F3: تأثیرگذار
G: سیاست های حکومتی نسبت به حقوق و مشارکت زنان	G1: محدودکننده	G2: حمایت کننده	G3: مشارکتی
H: سطح دسترسی زنان به آموزش و فناوری	H1: محدود	H2: متوسط	H3: گسترده

شکل ۱: ورود اطلاعات به نرم افزار سناریوویزارد

گام سوم: تحلیل تأثیرات متقابل پیشرانها

گام بعدی در روش تحلیل، وارد کردن داده‌های اثر متقابل است. آن‌ها نشان دهنده تأثیرات متقابل بین پیشرانها هستند. بر اساس (بررسی‌های ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی). قضاوت در یک مقیاس کیفی-کمی به شرح زیر بیان شده است:

جدول ۲: مقیاس کیفی و کمی تأثیرات متقابل پیشرانها

عدد	توضیح	عدد	توضیح
۳-	تأثیر به شدت محدودکننده	۱	تأثیر به طور ضعیف ترویج‌دهنده
۲-	تأثیر به طور متوسط محدودکننده	۲	تأثیر به طور متوسط ترویج‌دهنده
۱-	تأثیر به طور ضعیف محدودکننده	۳	تأثیر به شدت ترویج‌دهنده
۰	بدون تأثیر		

جدول ۳ قسمتی از تحلیل تأثیرات متقابل پیشرانها نشان می‌دهد:

جدول ۳: تأثیرات متقابل پیشرانها

	A			B			C			D			E			F		
	A ₁	A ₂	A ₃	B ₁	B ₂	B ₃	C ₁	C ₂	C ₃	D ₁	D ₂	D ₃	E ₁	E ₂	E ₃	F ₁	F ₂	F ₃
A																		
A ₁				۱	۲	۳	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰
A ₂				۱	۲	۳	۲	۲	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
A ₃				۰	۱	۲	۳	۳	۲	۳	۳	۳	۲	۳	۳	۲	۳	۳
B																		
B ₁	۱	۱	۰				۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۲
B ₂	۲	۲	۲				۲	۲	۱	۲	۲	۱	۲	۱	۰	۱	۲	۳
B ₃	۳	۲	۳				۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۲	۱	۲	۳	۳
C																		
C ₁	۱	۰	-۲	۱	۰	-۲				۱	-۱	-۲	-۲	-۱	۰	-۳	-۱	۰
C ₂	۲	۲	۱	۱	۲	۲				۰	۱	۲	-۱	۰	۱	-۱	۰	۱
C ₃	۰	۲	۳	۰	۲	۳				-۱	۲	۳	۰	۱	۳	۰	۱	۳
D																		
D ₁	-۲	۰	۲	-۲	۰	۱	۱	۰	-۱				۲	۱	۰	۱	۲	۳
D ₂	۰	۱	۳	-۱	۱	۳	۰	۱	۳				۱	۲	۳	۰	۲	۳
D ₃	۰	۲	۳	۰	۲	۳	-۱	۲	۳				۰	۲	۳	-۱	۱	۳
E																		
E ₁	۳	۱	۰	۳	۲	۱	۲	۱	۰	۲	۲	۳				۱	۲	۳
E ₂	۱	۰	-۱	۱	۰	-۱	۱	۲	۲	۱	۱	۲				۰	۱	۲
E ₃	۰	-۱	-۳	۰	-۱	-۳	۳	۲	۰	۰	۰	۱				-۱	۰	۱

	A			B			C			D			E			F		
	A ₁	A ₂	A ₃	B ₁	B ₂	B ₃	C ₁	C ₂	C ₃	D ₁	D ₂	D ₃	E ₁	E ₂	E ₃	F ₁	F ₂	F ₃
F																		
F ₁	۱	۰	-۱	۰	۱	۲	۰	-۱	-۲	۰	-۱	-۲	۰	۱	۱			
F ₂	۰	۰	-۱	-۱	۰	۱	-۱	۰	۱	۱	۰	-۱	۱	۲	۲			
F ₃	-۲	-۱	-۱	-۲	-۱	۰	۰	۱	۲	۲	۱	۰	۱	۲	۳			
G																		
G ₁	۰	-۱	-۲	۰	-۱	-۲	۱	۰	-۲	-۱	-۲	-۳	۰	-۱	-۲	۰	-۱	-۲
G ₂	۱	۲	۲	۱	۲	۲	۱	۲	۲	۱	۲	۲	۱	۲	۲	۱	۱	۰
G ₃	۲	۲	۳	۲	۲	۳	۰	۲	۳	۲	۲	۳	۱	۲	۳	۲	۲	۲
H																		
H ₁	۰	-۱	-۲	۰	۱	۱	۲	-۱	۰	-۱	-۲	-۳	۰	-۱	-۲	۰	۱	۲
H ₂	۱	۲	۲	۱	۲	۲	-۱	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۲	۲	۱	۲	۲
H ₃	۱	۲	۳	۲	۲	۳	۰	۱	۲	۲	۳	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳

تحلیل ماتریس تأثیر متقابل:

در این گام تعداد ۵۶ ماتریس $A1 \times B3$ مطابق شکل ۲ ایجاد شده که هر ماتریس ۹ حالت به خود اختصاص داده که در مجموع ۵۰۴ مورد اثرگذاری در این گام با استفاده از جامعه خبرگان مورد بررسی قرار گرفته است.

گام چهارم: تحلیل سازگاری سناریوها

گام چهارم در فرایند سناریونویسی به تحلیل سازگاری سناریوها می‌پردازد و هدف آن ارزیابی هم‌راستی و قابلیت اجرایی سناریوهای طراحی شده است که با بررسی دقیق روابط میان پیشران‌ها و فرضیات مختلف انجام می‌شود (گودت^۱، ۲۰۰۰: ۴۵). این تحلیل، با شناسایی سناریوهای سازگار، به سازمان‌ها کمک می‌کند نقاط قوت و ضعف خود را بشناسند و راهبردهای برنامه‌ریزی را به‌ویژه در شرایط عدم قطعیت فراگیر بهبود بخشند، (میتزner و ریگر^۲، ۲۰۰۵: ۲۲۸). استفاده از فن‌هایی مانند تحلیل تأثیر متقابل و شبیه‌سازی سناریو، امکان بررسی پیامدهای تغییرات در عناصر مختلف را فراهم می‌کند و توان پیش‌بینی تحلیلگران را افزایش می‌دهد. در نهایت، این مرحله به سازمان‌ها کمک

¹ Godet

² Mietzner & Reger

می‌کند سناریوهای منطقی و عملیاتی را شناسایی کرده و راهکارهای مؤثرتری برای مواجهه با آینده نامشخص ارائه دهند (چرماک^۱، ۲۰۰۵: ۴۵).

تجزیه و تحلیل ترازهای تأثیر سناریوها

روش تحلیل تأثیرات متقابل پیشرانها بر ارزیابی سازگاری داخلی سناریو با محاسبه ترازهای تأثیر تمرکز دارد؛ این ترازها از وارد کردن فرضیات سناریو در ماتریس اثر متقابل به دست آمده و نشان می‌دهند که آیا بین فرضیات سناریو تناقض وجود دارد یا سناریو از نظر سازگاری داخلی قابل قبول است.

A1	A2	A3	B1	B2	B3	C1	C2	C3	D1	D2	D3	E1	E2	E3	F1	F2	F3	G1	G2	G3	H1	H2	H3
			1	2	3	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	2
			0	1	2	3	3	2	3	3	3	2	3	3	2	3	3	0	2	3	1	2	3
1	1	0				1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	2	-1	1	2	1	2	2
2	2	2				2	2	1	2	2	1	2	1	0	1	2	3	0	2	3	0	2	3
3	2	3				3	3	3	3	3	3	3	2	1	2	3	3	1	3	3	-1	1	3
1	0	-2	1	0	-2				1	-1	-2	-2	-1	0	-3	-1	0	-3	-1	0	-3	-1	0
2	2	1	1	2	2				0	1	2	-1	0	1	-1	0	1	-1	1	0	-1	0	1
0	2	3	0	2	3				-1	2	3	0	1	3	0	1	3	1	0	3	0	1	3
-2	0	2	-2	0	1	1	0	-1				2	1	0	1	2	3	3	1	0	3	1	0
0	1	3	-1	1	3	0	1	3				1	2	3	0	2	3	2	1	1	2	1	1
0	2	3	0	2	3	-1	2	3				0	2	3	-1	1	3	3	2	1	3	2	1
3	1	0	3	2	1	2	1	0	2	2	3				1	2	3	2	1	0	2	1	0
1	0	-1	1	0	-1	1	2	2	1	1	2				0	1	2	1	0	-1	1	0	-1
0	-1	-3	0	-1	-3	3	2	0	0	0	1				-1	0	1	0	-1	-2	0	-1	-2
1	0	-1	0	1	2	0	-1	-2	0	-1	-2	0	1	1				0	1	0	0	1	1
0	0	-1	-1	0	1	-1	0	1	1	0	-1	1	2	2				-1	1	2	1	2	2
-2	-1	-1	-2	-1	0	0	1	2	2	1	0	1	2	3				-2	2	3	1	3	3
0	-1	-2	0	-1	-2	1	0	-2	-1	-2	-3	0	-1	-2	0	-1	-2				0	-1	-2
1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	1	0				1	2	2
2	2	3	2	2	3	0	2	3	2	2	3	1	2	3	2	2	2				1	2	3
0	-1	-2	0	1	1	2	-1	0	-1	-2	-3	0	-1	-2	0	1	2	0	1	1			
1	2	2	1	2	2	-1	0	1	0	1	1	1	2	2	1	2	2	-1	2	2			
1	2	3	2	2	3	0	1	2	2	3	3	1	2	3	1	2	3	-2	2	3			

شکل ۳: ماتریس تأثیر متقابل

گام پنجم: تولید سناریوهای محتمل

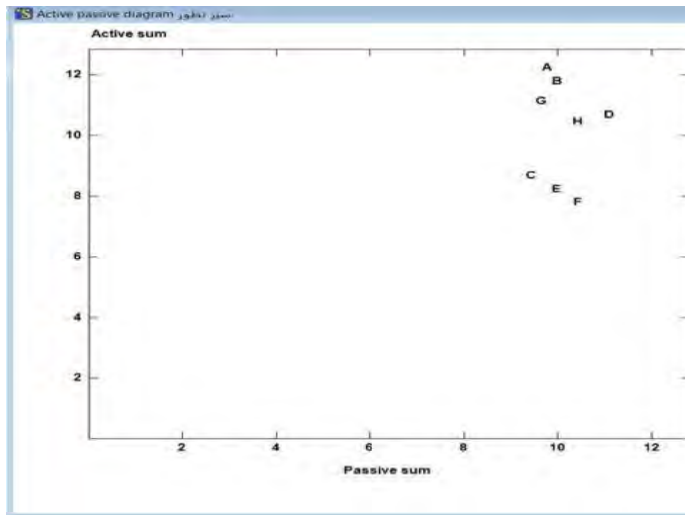
¹ Chermack

گام پنجم در سناریونویسی راهبردی، تولید سناریوهای معتبر و قابل اتکا است که با استفاده از الگوریتم‌های نرم‌افزار سناریوویزارد و تحلیل تأثیرات متقابل انجام می‌شود. در این مرحله، با کمک نمودار فعال-منفعل، نقش و نوع پیشران‌ها شناسایی می‌شود و از طریق ارزیابی سازگاری فرضیه‌ها، سناریوهای سازگار و تحلیلی تولید می‌گردد. ماتریس اثر متقابل و نمودارهای شبکه تأثیر، تعامل پیشران‌ها و آثار آن‌ها بر نقش زنان در جنگ شناختی را روشن می‌سازد. همچنین اعتبار هر سناریو بر اساس «ارزش سازگاری» سنجیده می‌شود. این گام، پل مهمی بین تحلیل و سیاست‌گذاری بوده و زمینه تدوین روایت‌های راهبردی را فراهم می‌کند.

محاسبه نمودار فعال - منفعل

شبکه سیستم ابزاری ساده در تحلیل سناریو و مرحله آماده‌سازی است که نقش پیشران‌ها را با محاسبه مجموع تأثیرات واردشده توسط هر پیشران «مجموع فعال» و تأثیرات وارد بر آن «مجموع منفعل» ارزیابی می‌کند. در روش سی آی بی^۱، تأثیر هر پیشران بر دیگری از میانگین مقادیر مطلق قضاوت‌ها گرفته شده و با رسم مجموع فعال و منفعل در نموداری دومی، شبکه سیستم یا نمودار فعال-منفعل ایجاد می‌شود. تمام پیشران‌ها با نام‌های اختصاری در نمودار رسم شده‌اند. پیشران‌های سمت چپ بالای نمودار، کنترل‌کننده‌های مؤثر سامانه هستند؛ پیشران‌های سمت راست پایین وابسته و کم‌تأثیر بر رویدادها و پیشران‌های سمت راست بالا هم تأثیرگذار و هم تأثیرپذیر که معمولاً با رفتار پیچیده سیستم مرتبط‌اند. محور X قدرت تأثیرگذاری و محور Y میزان تأثیرپذیری پیشران را نشان می‌دهد. در جدول مختصات پیشران‌ها (A) تا (H) بیشتر آن‌ها در منطقه بالا-راست متمرکزند که بیانگر سامانه‌ای دینامیک با پیشران‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر است.

¹ Cross-Impact Balance

شکل ۷: نمودار فعال - منفعل

ارزیابی ماتریس اثر متقابل

ارزیابی مدل سیستم کیفی تعریف شده پس از مشخص کردن فهرست وضعیت پیشران و داده‌های اثر متقابل صورت می‌گیرد. هدف از ارزیابی تعیین ترکیبات معتبر حالات پیشران کیفی است، به طوری که این «سناریوها» با بینش‌های بیان شده توسط داده‌های اثر متقابل سازگار باشند. سی آی بی یک تراز تأثیر را به‌عنوان سازگار رتبه‌بندی می‌کند اگر مجموع تأثیر نوع انتخاب‌شده از مجموع تأثیر نوع دیگری از همان پیشران فراتر نرود، ترازهای تأثیر ناسازگار با پس‌زمینه قرمز در ردیف «تراز» چاپ می‌شوند.

جدول ۳: سناریوهای سازگار و ناسازگار

A: سطح مشارکت زنان در جنگ شناختی	۱A: کم
B: نقش فناوری‌های نوین در جنگ شناختی	۲B: متوسط
C: تغییرات فرهنگی و اجتماعی نسبت به نقش زنان	۱C: سنتی
D: نوع و شدت جنگ شناختی در آینده	۱D: روانی
E: سطح آگاهی و سواد شناختی در میان زنان	۱E: پایین
F: نقش سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی در شکل‌دهی به نقش زنان	۳F: تأثیرگذار
G: سیاست‌های حکومتی نسبت به حقوق و مشارکت زنان	۲G: حمایت‌کننده
H: سطح دسترسی زنان به آموزش و فناوری	۲H: متوسط

گام ششم: تدوین روایت سناریوها

روایت‌پردازی سناریویی مرحله‌ای کلیدی در فرآیند آینده‌پژوهی است که سناریوهای شناسایی‌شده را به روایت‌هایی تحلیلی و قابل بهره‌برداری برای سیاست‌گذاری تبدیل می‌کند. در این پژوهش، سناریوهای مربوط به آینده نقش‌آفرینی زنان در جنگ شناختی با رویکردی دفاع‌محور و بر پایه مفاهیم قرآنی باز روایی شده‌اند. این تلفیق، سناریوها را با ارزش‌های فرهنگی و تمدنی جمهوری اسلامی ایران همسو می‌سازد. در نهایت، چهار روایت سناریویی محتمل با عنوان، چارچوب تحلیلی و دلالت‌های راهبردی در حوزه امنیت نرم و پدافند شناختی ارائه می‌شود.

۱- سناریو اول: «غفلت در غبار سنت‌گرایی»

ترکیب پیش‌ران‌ها: مشارکت پایین زنان در جنگ شناختی، ساختار فرهنگی سنت‌گرا، سطح پایین سواد شناختی

روایت تحلیلی:

در این سناریو، فضای فرهنگی سنت‌محور و سطح پایین آگاهی شناختی در میان زنان، موجب شده است ظرفیت راهبردی نیمه از جامعه در حوزه جنگ نرم و شناختی مغفول بماند. این وضعیت باعث می‌شود زنان به‌جای کنشگر، تبدیل به هدف عملیات‌های روانی دشمن شوند. از منظر دفاعی، این سناریو آسیب‌پذیری گسترده‌ای را برای جامعه به همراه دارد، چرا که ضعف در آگاهی شناختی زنان، زمینه نفوذ روایت‌های تحریف‌شده، تردیدافکنی و استحاله ارزشی را فراهم می‌کند. سطح پایین سواد شناختی به‌همراه فرهنگ اجتماعی سنتی، زنان را به حاشیه رانده و موجب انفعال در برابر تهدیدات جنگ شناختی خواهد شد. از منظر امنیتی، این حالت نقطه‌ضعف راهبردی جدی محسوب می‌شود و نیازمند مداخله فوری سیاست‌گذاران برای توانمندسازی زنان و تغییر نگرش‌های اجتماعی است.

۲- سناریو دوم: «شکاف آگاهی و عمل»

ترکیب پیش‌ران‌ها: سطح آگاهی شناختی بالا در میان زنان، ساختار فرهنگی سنتی و محدودکننده، مشارکت پایین در حوزه جنگ نرم

روایت تحلیلی:

در این سناریو، زنان از سطح مطلوبی از آگاهی نسبت به تهدیدهای شناختی برخوردارند، اما انسدادهای فرهنگی و ساختارهای مردسالارانه، مانع نقش‌آفرینی آنان در دفاع

شناختی می‌شود. این تضاد منجر به شکاف راهبردی میان «توان بالقوه» و «عملکرد بالفعل» می‌گردد. از منظر آینده‌پژوهی دفاعی، این وضعیت موجب اتلاف سرمایه انسانی در حوزه جنگ شناختی می‌شود. در این سناریو، دشمن با شناخت این شکاف، از طریق بهره‌برداری روانی و تحریک نارضایتی، تهدیدات ترکیبی را تشدید می‌کند. زنان از سطح بالایی از سواد شناختی برخوردار خواهند شد، اما امکان مشارکت فعال به آن‌ها داده نمی‌شود. تضاد بین آگاهی و محدودیت‌های فرهنگی باعث سرمایه انسانی موجود بلااستفاده باقی بماند. این وضعیت بستر مناسبی برای نفوذ و بهره‌برداری دشمن از طریق جنگ شناختی فراهم خواهد کرد.

۳- سناریو سوم: «گذار تدریجی به ظرفیت‌سازی شناختی»

ترکیب پیش‌ران‌ها: آگاهی شناختی در حال رشد، تغییرات اجتماعی در حال گذار، مشارکت پایین، اما رو به رشد

روایت تحلیلی:

این سناریو ناظر بر مرحله‌ای انتقالی در ساختار اجتماعی و فرهنگی کشور است؛ جایی که زنان به تدریج از جایگاه انفعال به کنشگری فکری حرکت می‌کنند. سیاست‌های حکومتی حمایتی، دسترسی نسبی به آموزش و نفوذ نهادهای بین‌المللی در این مسیر نقش ایفا می‌کنند. این سناریو بستری مناسب برای توانمندسازی شناختی زنان فراهم می‌کند و می‌تواند به راهبردهای بازدارندگی نرم و شکل‌گیری خطوط دفاع فرهنگی منجر شود. باین‌حال، کندی در گذار ممکن است فرصت تهدیدسازان را برای نفوذ و بهره‌برداری افزایش دهد. تحول تدریجی و مثبت اتفاق خواهد افتاد. فرهنگ اجتماعی در حال تطبیق با واقعیت‌های جدید خواهد بود، مشارکت زنان رو به افزایش و سطح سواد شناختی نیز در حال رشد خواهد بود. باین‌حال، برای تبدیل این وضعیت به مزیت راهبردی نیاز به پشتیبانی سامانمند، سیاست‌گذاری هدفمند و سرمایه‌گذاری فرهنگی و آموزشی وجود دارد. در صورت غفلت، روند می‌تواند معکوس شود.

۴- سناریو چهارم: «زن؛ کنشگر جبهه نرم»

ترکیب پیش‌ران‌ها: مشارکت بالا، فرهنگ اجتماعی تحول‌یافته، سطح آگاهی شناختی بالا

روایت تحلیلی:

در این سناریو، زنان به‌عنوان بخش آگاه، توانمند و فعال جامعه، در خط مقدم دفاع شناختی ایفای نقش می‌کنند. تحول فرهنگی و سواد شناختی بالا، به آن‌ها این امکان را

داده است که از موضع کنشگرانه، در طراحی و اجرای عملیات‌های مقابله با تهدیدهای نرم مشارکت کنند. در این سناریو، زنان همان مرابطان جبهه نرم هستند که در دفاع فرهنگی و جنگ روانی، از مرزهای فکری و ارزشی جامعه حراست می‌کنند. از منظر آینده‌پژوهی دفاعی، این سناریو مطلوب‌ترین مسیر راهبردی کشور برای تقویت بازدارندگی شناختی و مقابله با عملیات‌های ترکیبی است.

بحث و نتیجه‌گیری:

پژوهش حاضر با هدف آینده‌پژوهی جنگ شناختی با تمرکز بر نقش زنان انجام شده و می‌کوشد با بهره‌گیری از روش‌های تحلیل اثرات متقابل و سناریونویسی، چشم‌اندازهای محتمل این پدیده را در سطح ملی ترسیم کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ شناختی به‌عنوان یکی از ابعاد نوین منازعات عصر حاضر، نه تنها بر میدان‌های نظامی و امنیتی تأثیرگذار است، بلکه به‌طور گسترده بر لایه‌های فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای نیز اثر می‌گذارد.

بررسی مبانی نظری و روندهای تاریخی آشکار ساخت که زنان، به‌واسطه‌ی نقش‌آفرینی چندبعدی خود در خانواده، جامعه و شبکه‌های اجتماعی، جایگاهی راهبردی در پیکربندی و هدایت جریان‌های شناختی دارند. از یک سو، آنان می‌توانند در مقام کنشگران فعال، به بازتولید و انتقال ارزش‌ها و گفتمان‌های ملی و مقاومت فرهنگی کمک کنند و از سوی دیگر، به‌عنوان اهداف بالقوه‌ی عملیات روانی و رسانه‌ای دشمن، در معرض تهدیدهای شناختی قرار می‌گیرند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تقویت سواد رسانه‌ای و شناختی زنان، توانمندسازی آنان در عرصه‌های فناوری‌های نوین ارتباطی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آنان در دیپلماسی عمومی و امنیت فرهنگی، می‌تواند نقش آنان را از مخاطبان منفعل به کنشگران فعال و مؤثر در میدان جنگ شناختی ارتقا دهد. بر این اساس، آینده‌پژوهی در این حوزه مستلزم طراحی سناریوهایی است که هم تهدیدهای پیش‌رو و هم فرصت‌های نهفته در مشارکت زنان را در نظر گرفته و راهبردهای ملی را برای مواجهه‌ی هوشمندانه با تحولات احتمالی ترسیم کند.

با شناسایی هشت پیشران اصلی و تعریف حالت‌های ممکن برای هر یک، چهار سناریوی آینده ترسیم شد که طیفی از وضعیت‌های بحرانی تا وضعیت‌های مطلوب را در بر می‌گیرد. این سناریوها نشان می‌دهند که مسیر آینده جنگ شناختی با محوریت زنان، وابسته به ترکیب و تعامل عوامل فرهنگی، فناورانه، آموزشی، امنیتی و سیاستی است.

در سناریوهای منفی، ضعف سواد شناختی و رسانه‌ای، محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی، شکاف‌های جنسیتی در دسترسی به فناوری و همچنین فقدان سیاست‌های حمایتی و راهبردی، زمینه‌ای فراهم می‌کند تا زنان به اهداف آسیب‌پذیر عملیات شناختی و روانی دشمن بدل شوند. در چنین شرایطی، آنان نه تنها قادر به ایفای نقش فعال در مصون‌سازی جامعه نیستند، بلکه ممکن است ناخواسته به کانالی برای بازتولید تهدیدات نرم و تضعیف سرمایه اجتماعی بدل گردند.

در مقابل، سناریوهای مطلوب بر مبنای تقویت آگاهی شناختی و ارتقای مهارت‌های تحلیلی زنان در فضای رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. در این چشم‌انداز، وجود زیرساخت‌های فرهنگی توانمند، سیاست‌های حمایتی جامع و بهره‌مندی از فناوری‌های نوین ارتباطی، زنان را از مخاطبانی منفعل به کنشگرانی فعال در عرصه دفاع نرم تبدیل می‌سازد. در این چارچوب، آنان می‌توانند به‌عنوان حافظان امنیت روانی جامعه، عاملان تقویت تاب‌آوری ملی و بازیگران کلیدی در بازآفرینی گفتمان‌های هویتی و مقاومت فرهنگی نقش‌آفرینی کنند.

بر این اساس، مقایسه و تحلیل سناریوهای ترسیم‌شده بیانگر آن است که آینده جایگاه زنان در جنگ شناختی نه یک مسیر قطعی، بلکه نتیجه‌ی انتخاب‌های امروز در حوزه سیاست‌گذاری، آموزش و سرمایه‌گذاری فرهنگی است؛ انتخاب‌هایی که می‌توانند جامعه را به سمت آسیب‌پذیری یا به سوی تقویت امنیت نرم و شناختی هدایت کنند.

یافته‌ها به‌صراحت نشان می‌دهند که «جنگ شناختی علیه زنان» صرفاً یک مسئله فرهنگی یا اجتماعی نیست، بلکه پیامدهای آن به‌طور مستقیم امنیت ملی، تاب‌آوری جمعی، انسجام اجتماعی و ظرفیت دفاعی کشور را نشانه می‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر، آسیب‌پذیری شناختی بخش بزرگی از جمعیت (که در خیلی جوامع سهم قابل توجهی را زنان و جوانان تشکیل می‌دهند) به‌عنوان یک بردار تهدید می‌تواند توان ملی را در سطح راهبردی تضعیف کند. بر این اساس سه ضرورت راهبردی زیر می‌بایست مدنظر قرار گیرد:

الف) تقویت سواد شناختی در میان زنان و جوانان - اهداف و تدابیر اجرایی

اهداف کلان

- ارتقای ظرفیت انتقادی در مواجهه با پیام‌ها و اطلاعات؛
- تقویت مهارت‌های تشخیص داده‌های گمراه‌کننده، عوامل دستکاری شناختی و حملات روانی-رسانه‌ای؛
- تبدیل زنان از «گیرندگان» به «خردورزان فعال» در اکوسیستم اطلاع‌رسانی.

ب) توسعه زیرساخت‌های رصد تهدیدات نرم در فضای فیزیکی و مجازی - سازوکارها و معماری

ایجاد سامانه‌های هشدار، رصد و پاسخ سریع که بتوانند الگوهای هدف‌گیری جنسیتی، کمپین‌های اطلاعاتی هدفمند علیه زنان و تهدیدات روانی-اجتماعی را شناسایی و ارزیابی کنند.

اجزا و الزامات فنی-غیر فنی

- سامانه ملی رصد و تحلیل تهدیدات نرم: شامل گروه‌های داده‌ای برای پایش محتوای رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، پیام‌های همگانی و روندهای کلان روایت‌سازی.
- شاخص‌گذاری جنسیتی محتوا: تعریف ویژگی‌ها و شاخص‌هایی که محتوای هدف‌گیرانه علیه زنان را ثبت و گزارش کند (نفرت‌پراکنی، استیگماتسازی، روایت‌های تضعیف‌کننده‌ی نقش زنان).
- ایجاد پروتکل‌های سریع پاسخ: گروه‌های بین‌بخشی برای تولید پاسخ‌های رسانه‌ای اصلاحی، اطلاع‌رسانی درست و پشتیبانی حقوقی/روان‌شناختی برای قربانیان.
- گسترش ظرفیت‌های فنی در سطوح محلی: مراکز تحلیل داده در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی برای پشتیبانی از سامانه ملی.

ج) بازنگری در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و رسانه‌ای با رویکرد جنسیتی - ابزارها و قوانین

ایجاد سیاست‌های جامع که آسیب‌پذیری جنسیتی در برابر جنگ شناختی را کاهش دهد و حضور زنان را در نقش‌های تأثیرگذار تقویت کند. به همین منظور لازم است:

- تدوین استراتژی ملی «دفاع شناختی با رویکرد جنسیتی» که مشخصاً اهداف، نقش‌ها و منابع مالی را تعیین کند.
- الزام‌سازی رسانه‌ها و پلتفرم‌ها به اجرای استانداردهای گزارش‌دهی جنسیتی و حذف محتوای هدف‌ساز بر اساس سازوکارهای شفاف.

- حمایت از پروژه‌های تولید محتوای محلی و فرهنگی که روایت‌های مثبت و توانمندسازانه درباره زنان را تقویت کند (از طریق گرنت و تسهیلات رسانه‌ای).
- ایجاد خط اعتباری یا صندوق حمایتی برای پروژه‌های مردمی و سازمان‌های زنان که در حوزه تاب‌آوری شناختی کار می‌کنند.
- آموزش خبرنگاران و مدیران محتوای پلتفرم‌ها در ملاحظات جنسیتی هنگام گزارش‌دهی و پالایش محتوا.

راهکارهای کاهش ریسک

- اجرای فیلم‌ها و فعالیت‌های مشارکتی برای جلب حمایت جوامع محلی؛
- تأمین مالی مرحله‌ای و پایلوت‌محور برای نشان‌دادن تأثیر قبل از مقیاس‌بندی؛
- تضمین شفافیت، حسابرسی و نظارت مستقل بر سامانه‌ها؛
- تدوین چارچوب حقوقی صریح برای حفاظت از داده‌ها و آزادی بیان.

توصیه‌های کلیدی برای سیاست‌گذاری دفاعی:

- ۱- توسعه سواد شناختی ملی: نهادهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای کشور با محوریت سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت علوم و صدا و سیما، برنامه‌های آموزش سواد شناختی را برای زنان و جوانان نهادینه کنند تا تاب‌آوری ذهنی و فرهنگی جامعه در برابر جنگ شناختی تقویت شود.
- ۲- ایجاد سامانه ملی رصد تهدیدات شناختی: وزارت ارتباطات و سازمان پدافند غیرعامل با همکاری دانشگاه‌ها و بخش خصوصی، سامانه‌های پیش و هشدار زودهنگام تهدیدات نرم علیه زنان را طراحی کرده و شبکه‌ای از مراکز منطقه‌ای توانمندسازی فناورانه ایجاد کنند.
- ۳- تقویت روایت‌سازی بومی در رسانه‌ها: صدا و سیما و وزارت فرهنگ با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد، محتوای آگاهی‌بخش و توانمندساز درباره جنگ شناختی و نقش زنان تولید کنند تا روایت‌های مخرب جای خود را به روایت‌های ملی و مقاومتی بدهد.
- ۴- ایجاد سازوکارهای حمایتی روانی و حقوقی: مرکز امور زنان و خانواده ریاست‌جمهوری با همکاری نهادهای علمی و مدنی، سازوکارهای حمایتی برای زنان هدف حملات شناختی ایجاد کند تا آسیب‌های روانی و اجتماعی ناشی از این حملات کاهش یابد.
- ۵- پایش ملی تاب‌آوری شناختی زنان: مرکز آمار ایران با مشارکت وزارت علوم و نهادهای پژوهشی، نظام سنجش و ارزیابی تاب‌آوری شناختی زنان را طراحی کرده و گزارش‌های منظم آن را برای تصمیم‌سازی‌های دفاعی و فرهنگی کشور ارائه دهد.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان «راهبردها و راهکارهای قرآن کریم و نهج‌البلاغه در مواجهه با جنگ شناختی (مطالعه موردی در حوزه زنان)» است. بدین‌وسیله از اساتید راهنما و مشاور رساله، اعضای محترم هیئت‌علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران (دافوس آجا) که با راهنمایی‌ها، نقدها و حمایت‌های علمی خود در تدوین این پژوهش نقش مؤثری داشتند، صمیمانه قدردانی می‌گردد.

همچنین از داوران ارجمند و مسئولین محترم فصلنامه «آینده‌پژوهی دفاعی» به‌ویژه ویراستار علمی نشریه که با دقت، همراهی و ارائه نکات ارزشمند در بهبود کیفیت مقاله یاری‌رسان بودند، سپاسگزاری می‌شود.

تضاد منافع

بدین‌وسیله نویسندگان به‌روشنی و با اطمینان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع:

الف) منابع فارسی:

- ابن‌اسحاق، محمد. (۱۴۰۰ ق). السیره النبویه، بیروت: دارالکتب العلمیه. (URL: <https://noorlib.ir/book/info/86572>)
- آبیاری، زهرا (۱۳۹۹). پنداشت زنان ایرانی درباره حجاب، بر اساس کنش متقابل نمادین، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم. (URL: <https://old.urdu.ac.ir/fa/cont>)
- افروغ، محسن. (۱۴۰۲). الگوهای جنگ شناختی در مواجهه با زنان ایرانی؛ چالش‌های هویتی و راهکارهای مقاومت اجتماعی. فصلنامه مطالعات فرهنگی پایداری، ۲ (۳). (URL: <https://rimag.ir/fa/Article/49623>)
- بوذری‌نژاد، یحیی؛ و اقبالی، ابوالفضل. (۱۴۰۲). هویت جنسیتی زنانه (زنانگی) در سیره حضرت زهرا (س)، زن در توسعه و سیاست، ۲ (۲۱): ۳۰۵-۳۲۷. (DOI: <https://doi.org/10.22059/jwdp.2023.355729.1008317>)
- حاجی‌زاده، سیروس. (۱۴۰۱). تبیین زمینه‌ای، نظری، مفهومی و کاربردی جنگ شناختی مطالعه موردی روسیه، دو فصلنامه بازی جنگ، ۵ (۱۰): ۱۰۳-۱۴۳. (URL: <http://www.ijwg.ir>)

- خمسه، عباس؛ و رجبی، مهدی. (۱۳۹۶). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی مؤثر بر برون‌سپاری پروژه‌های R&D در صنایع دفاعی با رویکرد آینده‌پژوهی. آینده‌پژوهی دفاعی، ۲(۴): ۶۳-۸۶. (URL: https://www.dfsr.ir/article_30742.html)
- داودآبادی، مهدی؛ و احمدی، فاطمه. (۱۳۹۴). بازنمایی نقش زن در سینمای دفاع مقدس؛ از واقعیت تا نمایش، فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی، ۷(۲۷): ۹۵-۱۱۵. (URL: <https://ensani.ir/fa/article/375404>)
- درویشی سه‌تلانی، فرهاد؛ و همتی، زهره. (۱۳۹۷). سناریوهای پیش روی حضور زنان ایرانی در عرصه سیاست ۱۳۹۶-۱۴۰۶ یک بررسی آینده‌پژوهانه، زن در توسعه و سیاست، ۱۶(۳): ۳۹۶-۳۷۹. DOI: (<https://doi.org/10.22059/jwdp.2018.250405.1007362>)
- رحیمی، صالح. (۱۴۰۳). جنگ‌شناختی و تهدیدهای ترکیبی در چشم‌انداز آینده: مفاهیم، ابزارها و راهکارهای پیشگیرانه، آینده‌پژوهی دفاعی. (DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2041829.1830>)
- شیدینی پاشاکی، محمد؛ چگنی، حسن. (۱۳۹۷). راهبردهای مقابله پیامبر اعظم با جنگ روانی دشمنان، راسخون. (URL: <https://rasekhoon.net/article/show/1357584>)
- غزالی، محمد. (۱۳۹۳). تهافت الفلاسفه (نقصان فلسفه‌پیشگان)، چاپ پنجم. تهران: جامی. (URL: <https://www.iranketab.ir/book/39964-tahafot-ol-falasefe>)
- فولادی وندا، محمد. (۱۳۹۶). بررسی انتقادی سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ یونسکو؛ آثار و پیامدهای آن. فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی، ۸(۳): ۷۳-۹۸. (URL: <https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/node/313>)
- کانمن، دنیل. (۱۴۰۰). تفکر، سریع و کند، ترجمه: فاطمه امیدی، تهران: نشر نوین. (URL: <https://nashrenovin.ir/product/thinking-fast-and-slow-daniel-kahneman>)
- کلاتری، فتح‌الله. (۱۳۹۹). گونه‌شناسی تهدیدهای هیبریدی و کاربست آن در سطوح امنیت ج.ا.ایران، فصلنامه علمی امنیت ملی، ۱۰(۳۸): ۲۵۵-۲۹۲. (DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.33292538.1399.10.38.9.4>)
- لشگرآرا، حامد، ستاری خواه، علی؛ و ویسی، امید. (۱۴۰۴). سناریوهای محتمل هوشمندسازی سامانه‌های آماد و پشتیبانی نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۱۰، آینده‌پژوهی دفاعی، ۱۰(۳۶): ۳۵-۶۳. (DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2045079.1848>)
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۱). مطالعه نشانه‌شناختی بازنمایی زن در فیلم سینمایی ایران. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۸(۲۹): ۴۱-۷۰. (URL: https://www.jcsc.ir/article_15472.html)

- نصر، سید حسین. (۲۰۰۲). قلب اسلام، سیدمحمدصادق خرازی، چاپ پنجم، تهران: نشر نی. (URL: <https://nashreney.com/product>)
- هاراری، یووال نوح. (۱۳۹۷). انسان خردمند: تاریخ مختصر بشر، ترجمه: نیک گرگین، تهران: نشر نو. (URL: <https://s10.picofile.com/file>)
- هودفر، هما؛ و شاکری، سیدرضا. (۱۳۷۸). اهداف و برنامه‌ها: نقش زنان در سیاست‌های جمعیتی ایران ۱، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲(۵،۶): ۲۰۱-۲۱۶. (URL: https://quarterly.risstudies.org/article_1309.html)

ب) منابع خارجی:

- Abrahamian, Ervand. (1982). *Iran Between Two Revolutions*. Princeton University Press. URL: <https://press.princeton.edu/books/ebook>
- Abyar, Zahra. (1399). "Pandasht-e Zanan-e Irani darbareh-ye Hejab, Bar Asas Konash-e Motaghaabel-e Namadin." PhD Thesis, Daneshgah-e Adyan va Mazahib, Qom. [In Persian] URL: <https://old.urd.ac.ir/fa/cont>
- Afrough, Mohsen. (1402). "Olguhaye Jang-e Shenakhti dar Movaajehe ba Zanan-e Irani; Chaleshkiye Hoviyati va Rahkarhaye Moqavemat-e Ejtemaei." *Faslname-ye Motaleat-e Farhangi-ye Paydari*, 2(3). [In Persian] URL: <https://rimag.ir/fa/Article/49623>
- Ameli, S. R. (2021). *Globalization of Culture and Islamic Identity*. Tehran: SAMT Publications. URL <https://www.samt.ac.ir/Globalization-of-Culture-and-Islamic-Identity>
- Amer, M, Daim, T. U, & Jetter, A. (2013). A review of scenario planning. *Futures*, 46: 23-40. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.10.003>
- Ariton, L. (2025). Cognitive warfare in the digital age: Implications for EU security policy. *Knowledge-Based Organization*, 31(1), 1-9. DOI: <https://doi.org/10.2478/kbo-2025-0001>
- Backes, O, & Swab, A. (2023). *Cognitive warfare and the ethics of mental manipulation*. *Ethics and Information Technology*, 25(1): 1-11. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10676-023-09717-7>
- Bernal, V, Carter, J, Singh, R, Cao, X, & Madreperla, S. (2023). Cognitive warfare: An ethical analysis. *Ethics and Information Technology*. Charles Sturt University Research Output. URL: https://researchoutput.csu.edu.au/files/379407776/379357837_Published_article.pdf <https://doi.org/10.1007/s10676-023-09717-7>
- Bouzari-Nejad, Yahya & Eghbali, Abolfazl. (1402). "Hoviyat-e Jensiyati-ye Zananeh (Zananegi) dar Sireh-ye Hazrat Zahra (S)." *Zan dar Tose'e va*

- Siyasat, 2(21): 305-327. [In Persian] DOI: <https://doi.org/10.22059/jwdp.2023.355729.1008317>
- Buchanan, R, & Hudock, A. (2006). *Democracy and the Role of International Organizations: A Gender Perspective*. London: Zed Books. 54. URL: <https://www.worldcat.org/title/70045564>
 - Chermack, T. J. (2005). *Scenario planning in organizations: How to create, use, and assess scenarios*: Berrett-Koehler Publishers. URL: <https://www.bkconnection.com/books/title/scenario-planning-in-organizations>
 - Claverie, C, & du Cluzel, F. (2022). *The Concept of Cognitive Warfare*. NATO Innovation Hub. URL: https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/CW-article-Claverie-du-Cluzel-final_0.pdf
 - Curtin, Philip D. (1964). *The Image of Africa: British Ideas and Action, 1780-1850*. Madison: University of Wisconsin Press. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-00539-0>
 - Danyk, Y, & Briggs, C. M. (2023). Modern cognitive operations and hybrid warfare. *Journal of Strategic Security*, 16(1): 35–50. DOI: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.16.1.2032>
 - Darvishi-Sehtelani, Farhad & Hemmati, Zohreh. (1397). "Senaryo-haye Pish-ruye Hozoor-e Zanan-e Irani dar Arseh-ye Siasat 1396-1406: Yek Barrasi-ye Ayandeh-Pazhuhaneh." *Zan dar Tose'e va Siyasat*, 16(3): 379-396. [In Persian] DOI: <https://doi.org/10.22059/jwdp.2018.250405.1007362>
 - Davoodabadi, Mehdi & Ahmadi, Fatemeh. (1394). "Baznamayi-ye Naqsh-e Zan dar Sinemay-e Defa'-e Moghadas; az Vaqe'iyat ta Namayesh." *Faslname-ye Marefat Farhangi Ejtemaei*, 7(27): 95-115. [In Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/375404>
 - Deppe, C, & Schaal, G. S. (2024). Cognitive warfare: a conceptual analysis of the NATO ACT cognitive warfare exploratory concept. *Frontiers in Big Data*, 7, 1452129. DOI: <https://doi.org/10.3389/fdata.2024.1452129>
 - Fouladi-Vanda, Mohammad. (1396). "Barrasi-ye Enteqadi-ye Sanad-e Tose'e Paydar 2030 UNESCO; Asar va Payamad-ha-ye An." *Faslname-ye Marefat Farhangi Ejtemaei*, 8(3): 73-98. [In Persian] URL: <https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/node/313>
 - Ghazali, Mohammad. (1393). **Tahafot al-Falasef (Nogsan-e Falsafeh-Pishgan)**, 5th ed. Tehran: Jami. [In Persian]
 - Godet, M. (2000). *The art of scenarios and strategic planning: Tools and pitfalls*. *Technological Forecasting and Social Change*, 65(1): URL & DOI: <https://www.iranketab.ir/book/39964-tahafot-ol-falasefe>

[https://doi.org/10.1016/S0040-1625\(99\)00120-1](https://doi.org/10.1016/S0040-1625(99)00120-1)

- Haji-Zadeh, Sirous. (1401). "Tabyin-e Zamineh-i, Nazari, Mafhumi va Karbordi-ye Jang-e Shenakhti: Motale'eh-ye Mored-i Rusiyeh." *Dofasname-ye Bazi-ye Jang*, 5(10): 103-143. [In Persian] URL: <http://www.ijwg.ir/>
- Harari, Yuval Noah. (1397). "Ensan-e Kheradmand: Tarikh-e Mokhtasar-e Bashar", Translated by Nik Gargin. Tehran: Nashr-e No. [In Persian] URL: <https://s10.picofile.com/file/>
- Helmus, T. C, Bodine-Baron, E, Radin, A, Magnuson, M, Mendelsohn, J, Marcellino, W, Bega, A, & Winkelman, Z. (2018). *Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe (RR-2237-OSD)*. RAND Corporation. URL: <https://doi.org/10.7249/RR2237>
- Hennink, M. M, Kaiser, B. N, & Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaning saturation: how many interviews are enough? *Qualitative Health Research*, 27(4), 591–608. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114523>
- Hoodfar, Homa & Shakeri, Seyyed Reza. (1378). "Ahdaf va Barnameha: Naqsh-e Zanan dar Siyasat-haye Jam'iyati-ye Iran." *Faslname-ye Motaleat-e Rahbordi*, 2(5,6): 201-216. [In Persian] URL: https://quarterly.risstudies.org/article_1309.html?lang=fa
- Ibn Eshāq, Mohammad. (1400q). "Al-Sirah al-Nabawiyah". Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah. [In Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/86572>
- Ibrahim, F, Rhode, S, & Daseking, M. (2023). A Systematic Review Of Cognitive And Psychological Warfare. *The Defence Horizon Journal*. URL & DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10205600>
<https://zenodo.org/records/10205600>
- Kahneman, Daniel. (1400). "Tafakor-e Sari' va Kond", Translated by Fatemeh Omid. Tehran: Nashr-e Novin. [In Persian] URL: <https://nashrenovin.ir/product/thinking-fast-and-slow-daniel-kahneman>
- Kalantari, Fathollah. (1399). "Goneh-Shenasi-ye Tahdid-haye Hybrid va Karbast-e An dar Sothooh-e Amniyat-e J. E. Iran." *Faslname-ye Elmi-ye Amniyat-e Melli*, 10(38): 255-292. [In Persian] DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.33292538.1399.10.38.9.4>
- Keddie, Nikki R. (1996). *Religion and Rebellion in Iran: The Tobacco Protest of 1891-1892*. Frank Cass. URL: <https://archive.org/details/religionrebellio0000nikk>
- Khamseh, Abbas & Rajabi, Mehdi. (1396). "Shenasaei va Olaviat-bandi-ye Avamel-e Rahbordi-ye Moaser bar Boroon-Sapari-ye Projeh-haye R&D dar

- Sanaye Defa'i ba Rookard-e Ayandeh-Pazhuheshi." *Ayandeh-Pazhuheshi-ye Defa'i*, 2(4): 63-86. [In Persian] URL https://www.dfsr.ir/article_30742.html
- Lashgar-Ara, Hamed; Satari-Khah, Ali; & Veisi, Omid. (1404). "Senaryo-haye Mohtamel-e Hooshmandsazi-ye Samaneh Amad va Poshtibani-ye Niru-ye Zamini-ye Artesh Jomhuri-ye Eslami Iran dar Ofoq 1410." *Ayandeh-Pazhuheshi-ye Defa'i*, 10(36): 35-63. [In Persian] DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2045079.1848>
 - Mietzner, D, & Reger, G. (2005). *Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight*. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, 1(2): 220–239. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJTIP.2005.006516>
 - Mohammadpour, Ahmad. (1391). "Motale'e-ye Neshaneh-Shenakhti-ye Baznamayi-ye Zan dar Film-e Sinemayi-ye Iran." *Motale'at-e Farhangi va Ertebatat*, 8(29): 41-70. [In Persian] URL https://www.jcsc.ir/article_15472.html
 - Nasr, Seyyed Hossein. (2002). "Ghalb-e Islam", Seyed Mohammad Sadegh Kharazi, 5th ed. Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian] URL: <https://nashreney.com/product>
 - NATO ACT. (2021). *Cognitive warfare: The invisible threat*. NATO Allied Command Transformation White Paper. URL: <https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/NATO-CSO-CW-2021-10-26.pdf>
 - Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs. URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/۰۲/۲۰۲۰/joseph-s-nye-jr-soft-power.pdf>
 - Ottewell, P. (2021). *Cognitive warfare and the use of force*. Den norske Atlanterhavskomiteé. URL: <https://www.atlanterhavskomiteen.no/ukens-analyse/cognitive-warfare-and-the-use-of-force>
 - Parvazian, Gill, & Chiera, B. (2017). *Higher Education, Women, and Sociocultural Change: A Closer Look at the Statistics*. *SAGE Open*, 7(2): 1-16. DOI <https://doi.org/10.1177/2158244017700230>
 - Rahimi, Saleh. (1403). "Jang-Shenakhti va Tahdid-haye Tarkeebi dar Cheshmandaz-e Ayandeh: Mafahim, Abzarha va Rahkarhaye Pishgiraneh." *Ayandeh-Pazhuheshi-ye Defa'i*. [In Persian] DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2041829.1830>
 - Runyan, A. S, & Sanders, R. (2021). *Prospects for Realizing International Women's Rights Law Through Local Governance: the Case of Cities for CEDAW*. *Global Social Policy*, 21(1): 50-70. DOI & URL:

<https://doi.org/10.1007/s12142-021-00635-z>

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8417664/>

- Shabadini-Pashaki, Mohammad & Chegni, Hasan. (1397). "Rahbordi-haye Moqabele-ye Payambar-e Azam ba Jang-e Ravani-ye Doshmanan." Rasekhoon. [In Persian] URL: <https://rasekhoon.net/article/show/1357584>
- Siti Aulia, S, Suyato, M, & Arpanudin, I. (۲۰۲۴). Women in gender equality movement: a systematic literature review. *Frontiers in Sociology*. DOI: <https://doi.org/10.۳۳۸۹/fsoc.۲۰۲۴.۱۴۳۲۳۸۳>

